

se suspendit, cap. 17, v. 25: *Porro Achitophel videns quod non fuisset factum consilium suum, stravit asinum suum, surrexique, et abiit in domum et in civitatem suam; et disposuit domo suâ, suspensio interit.* Chusai mansit fidelis Davidi. Et ut magis illi prodesset, accessit ad Absalonem, et simulavit se illi fideliter servitorem, sicut antea fideliter servierat Davidi patri ipsius (cap. 16, v. 18). Idque propterea fecit, ut coram intellexeret, quid Absalon ex consilio Achitophelis moliretur contra Davidem; ut etiam hoc ipsum consilium suo consilio dissiparet; ut denique Davidem de his omnibus certiore faceret. Quæ tria ex animi sententiâ successerunt (cap. 17, per totum). An autem Chusai hac suâ simulatione mentis sit, disputant interpretes: Serarius putat ab officioso mendacio excusari eum non posse. Quod probabilis est. Et colligitur ex his ipsius verbis, quæ dixit Absalon cap. 16, v. 18-19: *Illius ero, quem elegit Dominus, et omnis hic populus, et universus Israel, et cum eo manebo, Sed, ut et hoc inferam, cui ego servierus sum? Nomen filii regis? Sicut parati patris tuo, ita parabo et tibi.* Priora prudenter, posteriora mendaciter dicta sunt.

Consilii Salomonis post mortem ipsius facti sunt consilii Roboam, filii Salomonis. Habuit autem Roboam duplices consiliarios, alios senes et expertos, quos acceperat a patre suo; alios juvenes et inexpertos, qui cum ipso fuerant enutrii (5 Reg. 12, v. 6-8). Priores dabant illi suum consilium, posteriores perniciosum. Hos secutus est Roboam, idcirco et stultus fecit, et majorem regni sui partem amisit. Quod spectat illud Eccli. 47, v. 26 et seq.: *Finem habuit Salomon cum patribus suis, et dereliquit post se de senibus suo, gentis stultitiam, et imminutum a prudentiâ Roboam. Qui avertit gentem consilio suo, id est, consilio juvenum quod ipse approbavit.*

Ochozias, seductus ab Athalia, matre suâ, usus est consiliariis ex domo impissimi Achab qui erat pater Athaliae. De quo 2 Paral. 22, v. 4-5: *Fecit (Ochozias) malum in conspectu Domini, sicut domus Achab; ipsi enim fuerunt ei consilarii post mortem patris sui, in interitum ejus; ambulavitque in consiliis eorum.* Et perrexit cum Joram filio Achab, rege Israel, in bellum contra Hazael, regem Syriæ. Eventus consilii et belli fuit malus, ut ibidem patet. Et hoc insinuat illa particula: *In interitum regni.*

Joas initio regni habuit optimum consiliarium, Joiadum pontificem. Et optime se gessit, quamdiu illius consilio usus est: pessime, quando, mortuo pontifice, consilio principum anticomum acquievit, 4 Reg. 12, v. 2: *Fecit Joas rectum coram Domino cunctis diebus, quibus docuit eum Joiada sacerdos.* Et 2 Paral. 24, v. 17-18: *Postquam autem obiit Joiada, ingressi sunt principes Juda, et adverterunt regem, qui, definitus obsequiis eorum, acquievit eis. Et dereliquerunt templum Domini, Dei patrum suorum, servieruntque lucis æsculapitibus, et facta est ira contra Judam et Jerusalem propter hoc peccatum.*

Ozias multa preclarè gessit ex consilio et directione Zacharie vidensis. Sic enim de illo legitur, 2 Paral.

26, v. 5: *Exquisivit Dominum in diebus Zacharie intelligentis et videntis Deum; cinique requireret Dominum, dixitque eum in omnibus.* Iste Zacharias (ut notat Lyranus, Dionysius, Cajetanus) putatur fuisse filius Zacharie pontificis, occisi a rege Joâ: et consequenter nepos Joiadæ pontificis, de quo jam dictum est. Itaque per illum, tanquam prophetam, Ozias rex requirebat, id est, consulabat Deum, et per illum à Deo in suis actionibus dirigebatur. Nota: Joiadæ pontifex, et Zacharias videns, quorum alter fuit consiliarius Joæ, alter Ozie, debent dupliciter spectari. 1° quatenus erant viri boni et prudentes; 2° quatenus alter erat pontifex, alter propheta. Utroque modo poterant dare consilium: priori quidem, ex prudentiâ humanâ, posteriori verò, ex oraculo seu responso Dei. Nam pontifices solebant coram propitiatorio consulere Deum et ab eo responsa accipere. Similiter prophete vel per intercedentem locutionem, vel per visiones, vel per alia signa dicebantur à Deo de futuris rebus eventibus. Hic posterior modus erat certior priori. Et in eo pontifices et prophete superabant alios consiliarios, qui solum ex solertiâ et prudentiâ humanâ dabant consilium; et idcirco poterant errare. Unde David, Josaphat, et quosdam alii reges, ut essent tutiores in consentiâ, soliti erant in rebus majoris momenti consulere pontifices aut prophetas, ut cap. 7, qu. 5, item. c. 8, explicatum est.

Nota etiam: Joas et Ozias, quod attinet ad presens institutum, in duobus fuere similes. 1° Quia ambo bene se gesserunt initio regni, eo quod ambo habebant bonos consiliarios ac directores, Joas quidem Joiadum pontificem, Ozias verò Zachariam videntem; 2° Ambo postea, mortuis illis consiliariis, degenerarunt. Nam Joas, mortuo Joiadâ pontifice, concessit publicum idololatriæ exercitium; et Ozias, mortuo Zachariâ vidente, temerè usurpavit sibi officium sacerdotale. Ex quo manifestè apparet, salutem regum ac principum magnâ ex parte, pendere à consiliariis. Qui, si tales sint quales esse necesse est, bene agitur; secus, si tales non sint. Quod etiam ostendunt alia exempla jam allata. Quales autem esse debeant dicam seq. quest. num. 4.

QUESTIO XIV. — *Quid christiani reges ac principes discere debeant ex his que hoc capite dicta sunt?* — Multa sanè. Et hæc quidem generatim. Primo, ut sint viri boni, vel ut faciant, quod rectum est in conspectu Dei; sicut fecit David, Asa, Josaphat, Joathan, Ezechias, Josias. Non possunt autem esse viri boni, nisi sint catholici, nisi conjuncti cum Deo, nisi justitie amantes. Ut autem sint tales, postulat illorum dignitas et titulus, quibus orandi sunt. Vocant enim dii, (Exod. 22, v. 8, et Psal. 81, v. 6.) Vocantur Christi, sua uncti Domini. (1 Reg. 24, v. 11, et Psal. 104, v. 15 et Isaie 45, v. 1.) Vocantur servi, ministri, vicarii Dei (2 Paral. 6, v. 16, et Rom. 13, v. 4.) Vocantur lucernæ populorum. (2 Reg. 21, v. 17.) Nutriti Ecclesie. (Isaie 49, v. 25.) Illi tituli, ut veri sint, requirunt magnam sanctitatem. Secundò, ut non solum sint boni, sed etiam zelosi in catholiciâ fide et religione;

neque patiantur in suis regnis et provinciis ullam aliam fidem doceri et exerceri, quam catholicam. Non sint similes illis, de quibus dictum est: *Fecit bonum in conspectu Domini; verumtamen excelsis non absulit. Adhuc enim populus sacrificabat, et adolebat incensum in excelsis.* Tertio, ut non contrahant matrimonia, vel affinitates, vel amicitiam, vel societatem belli cum infidelibus. In quo genere peccarunt, et puniti sunt Salomon, Joram, Josaphat, et alii. Nam Salomon contraxit matrimonium cum filiâ regis Ægypti, quæ erat idololatriæ; Joram cum Athaliâ, filiâ regis Israel, quæ similiter erat idololatriæ. Uterque imò, et malo eventu. Josaphat, tametsi aliàs bonus, inivit societatem belli cum impio Achabo, et negotiatus cum Ochoziâ, filio Achab. Propterea dictum est illi: *Impio præbes auxilium, et hinc, qui oderant Dominum anti-illâ, jugeris; et idcirco iram quidem Domini mereris; sed bona opera inventa sunt in te, et quod abstuleris lucos de terrâ Juda, et præparaveris cor tuum ut requireres Dominum Deum patrum tuorum.* (2 Paral. 19, v. 2-5.) Et hierim: *Quia habuisti fœdus cum Ochoziâ, percussit Dominus opera tua, contrariasque sunt naves; nec poterunt ire in Tharsis.* (Ibid., cap. 20, v. 37.) Audiant hoc christiani principes. Si volunt uxores ducere, amicitias contrahere, belli aut navigationis societatem inire; abstineant à consortio Tharsarum et aliorum infidelium. Alioqui dicitur fœdus, quod pio Josaphat dictum est: *Quia habuisti ipsos cum infidelibus, percussit Deus opera vestra; contrite sunt naves vestre; amissa victoria; thesauri consumpti; subditi ad egestatem redacti; familie extinctæ. Non desunt exempla, quibus id confirmem; sed quia nota et recentia, malim præterire. Quarto, ut habeant apud se bonos consiliarios, non juvenes, imperitos, inexpertos, sicut habuit Roboam; non idololatrias aut hereticos, sicut habuit Ochozias; non perfidos et infideles, qualis fuit Achitophel; sed qui sincere catholici sint; qui periti, prudentes, experti, cordati; qui immunes ab avaritiâ et adulatione, qui liberi à passionibus et inordinatis affectibus; qui pacis, justitiæ, patrie amantes, qui religionis et Ecclesie patroni; denique quibus unicus scopus sit, ubique Dei honorum et bonum publicum promovere. Proci vel facessant, et ab omnibus regum ac principum aulis arceantur illi, qui palam quidem suam operam addicunt principi catholico, et ordinarium stipendium ab eo percipiunt; sed occultâ conspiratione de duplicato vel triplicato paciscuntur cum alio principe heretico aut infideli, eâ conditione, ut quidquid apud catholicos in secreto consilio decussum est, et integrè apparant, et de omnibus certiore faciant. Non consilarii isti, sed proditores sunt; et tamen non paucos esse, fama est.*

Et hæc quidem communia sunt que discant reges et principes christiani. Speciatim, verò, hæc intendant. David in rebus magni momenti consulabat Deum. Asa matrem suam, quæ erat princeps in sacris Priapi, amovit ab officio, maleas illam offendere, quam Deum. Josaphat misit Levitas et sacerdotes, ut in omnibus civitatibus docerent populum legem Dei. Joas curavit

instaurari templum Domini. Amasias, collecto duplici exercitu contra Idumæos, altero ex populo Juda, altero ex populo Israel, monitus à propheta, ut posteriorem tanquam hereticum dimitteret, mox obtemperavit, et victoriam obtinuit, quam non obtinisset, si utroque exercitu pugnasset. Ozias in omnem eventum maturè prospexit regno suo de firmis montibus, et omni belli apparatu. Idcirco terrori erat vicinis hostibus. Ezechias reformavit cultum Dei, et in quavis occurrente necessitate ad Deum confugebat. Josias populum adjuvavit, ut inito cum Deo fœdere, promitteret se servaturum legem à Deo datam.

Hæc verò caveant. Saul amisit regnum, quia non obedivit Deo et Sanneli. David, tempore pacis et prosperitatis, in adulterium lapsus est. Salomon, regum sapientissimus, pro muliere depravatus et idololatra factus est. Roboam, quia relicto seniorum consilio, secutus est consilium imperitorum juvenum, qui præter delicias aulicas nihil novant, majori parte sui regni spoliatus est. Asa, ceteroqui bonus, cum laboraret podagra, magis in medicorum arte, quam in Deo que confidebat. Quod in illo reprehensum est. Joram, cum antea esset catholicus et catholicus natus parente, accepit uxorem hereticam, et in gratiam illius hereticus factus est. Sed non imponè. Nam insanabilis dolore alvi per biennium cruciatus, tandem egessit vii, scribis, miserè perit. Ochozias, patri similis, à matre in hæresim pertractus est, et in penam defectio-nis, à Jehu rege Israel interfectus. Joas, rex catholicus, mortuo Joiadâ pontifice, à quo dirigebatur, concessit publicum exercitium falsæ religionis in gratiam nobilium aulicorum. Et postea à servis suis interfecit. Amasias, propter eandem culpam, à civibus trucidatus. Ozias, ob usurpatum temerè officium sacerdotale, leprâ percussus. Achaz, propter cultum impiæ religionis, sæpè bello oppressus. Manasses, quia restituit idololatriam, quam pater ejus exterminaverat, catenis victus, et in captivitatem abductus. Amos, simili de causa, in propria domo à suis subditis jugulatus. Sedechias, quia non servavit fidem Nabuchodonosori datam, effossis oculis, in Babylonem ductus. Denique, ut alia omittam, Jeroboam, primus rex Israel, ut regnum suum confirmaret, subditos abstraxit à verâ religione, ut hoc modo, vera religione destitutos facilius contineret in rebellionem, ne ad legitimum suum regem, à quo defeceant, reverterentur. Nam sicut catholica religio aptissima est, ut subditos efficiat pios, et magistratum suo obtemperantes; ita hæresis ad rebellionem, et defectiones concitandas efficacissima. Res nota, et multis exemplis, tum hoc tempore, tum superiori seculo confirmata.

CAPUT XVIII.

DE BELLO, CASTRIS ET MUNDITIA CASTRORUM.

Queritur 1° an bellum fuerit licitum in veteri Testamento? 2° Quenam fuerint leges belli à Deo prescriptæ? 3° Quæ justæ causæ gerendi bellum? 4° An Judei potuerint bellum gerere contra Judæos? 5° An contra quosvis gentiles? 6° An in bello potuerint im-

plorare auxilium à gentilibus, seu infidelibus? 7^a Quam Judaeorum reges aut principes feliciter gesserint bellum? 8^a Quid in lege Mosica statutum fuerit de multitudinis castrorum?

QUESTIO PRIMA. — An bellum fuerit licitum in veteri Testamento? — Manichaei docuerunt, bellum ex natura rei illicitum esse; et idem Moyses, Josue, Davidem, et alios veteris Testamenti reges ac principes qui bella gesserunt, tanquam impios accusabant, ut refert Aug. l. 22. cont. Faust. cap. 74 et seq. Nos duo asserimus, 1° bellum ex natura rei licitum esse; 2° ex eo recte colligi, etiam Judaeis in veteri Testamento fuisse licitum, praesertim cum illis specialiter non fuerit prohibitum.

PRIMA conclusio. Bellum ex natura rei tunc licitum est, quando adsunt haec tres conditiones: 1° Legitima auctoritas iudicandi bellum, qualis est in principe vel republica, non agnoscente superiori in temporalibus; 2° iusta causa; 3° recta intentio. Tunc illicitum, quando vel omnes, vel aliqua earum conditionum deest. Ita D. Thom. 2-2, qu. 40, art. 1. Et quidem, si desit prima vel secunda conditio, non solum charitatis, sed etiam iustitiae contrarium est, cum onere restitutionis. Si desit sola tertia, non est contrarium iustitiae, sed charitatis, ut bene notat Bellarm., lib. de Laicis, cap. 45. Ratio conclusiois est, quia bellum vel est defensivum, quod solum defensionis causa suscipitur, vel offensivum, seu aggressivum, quod ad vindicandam seu compensandam injuriam offertur. Si defensivum, constat ex natura rei licitum esse. Nam si jure naturali licitum est homini privato, vim vi repellere; multo magis id licitum est principi aut communitati. Si offensivum, tunc etiam licitum est propter similem rationem. Nam si homo privatus potest adversario suo intendere litem, vel actionem injuriarum per viam juris, cur princeps vel communitas non possit idem facere per viam belli, quando via juris non est sufficiens? Alioqui publica injuria, quae principi vel communitati facta est, nunquam posset resarciri aut vindicari; et consequenter, nec publica iustitia et indemnitas custodiri, quod est absurdum.

DIES: Etiam si serventur conditiones quae in conclusione assignatae sunt, nihilominus bellum videtur esse contrarium paci charitatis. Nam inter illos, qui bellum contra se mutuo gerunt, non est pax, sed pugna et dissensio. Resp. Ex parte illius qui injustam causam fovet, aut malam intentionem habet, contrarium est paci charitatis. De hoc nemo dubitat. At ex parte alterius, qui justam causam fovet, et rectam habet intentionem, non est contrarium, sed conforme charitati. Quod sic ostendo: Homo privatus, qui ex charitate diligit se et proximum suum, potest secundum ordinem charitatis preferre se proximo. Ut si occurrat casus, in quo vel ipse, vel proximus debeat pati aliquod damnum, vel incommodum; potest salva charitate seipsum salvare, cum damno vel incommodo proximi, modo non faciat injuriam proximo; ut theologi constanter docent. Idem dico de principe, vel communitate. Si ergo principi inferatur injuria ab alio

principe, potest salva charitate vindicare injuriam per bellum, et se indemnem conservare. In quo facto servatur simul charitas et iustitia. Charitas, quae servatur regula charitatis, Proximum suum egomet militi. Iustitia, quia officium iustitiae est illatum injuriam legitime vindicare.

Secunda conclusio. Bellum fuit licitum in veteri Testamento, servatis illis conditionibus, quae supra posita sunt. Ratio sumitur ex dictis. Nam quod ex natura sua licitum est, hoc etiam licitum fuit Judaeis; nisi speciali mandato fuerit Judaeis prohibitum; ad bellum ex natura sua licitum est, ut dixi; nec ullo speciali mandato fuit Judaeis prohibitum, cum nullum exisset tale mandatum in veteri Testamento. Et confirmatur tripliciter. Primum, quia Deus non solum permisit bellum in veteri Testamento, sed etiam imperavit. (Num. 25, v. 16, et 1 Reg. 15, v. 5, et alibi.) Secundum, praescriptis leges et praepcepta gerendi bellum, ut dicam sequenti questione. Tertio, laudatur in Scriptura, qui in veteri Testamento fortiter se gesserunt in bello. Sic laudatur Abraham. (Gen. 14, v. 10.) Sic Levites. (Exod. 32, v. 29.) Sic Gedon, Barac, Samson, Jephthae, Samuel David, et alii. (Heb. 11, v. 32.)

QUESTIO II. — Quae fuerint leges belli à Deo praescriptae in veteri Testamento? — Resp.: Erant variae; nam quaedam obligabant, quando castra erant movenda de loco in locum. Aliae, quando eundem ad praedium. Aliae, quando jam inchoandum praedium. Aliae, quando civitas obsidenda. Aliae, quando obsidio continuabatur. Aliae denique, quando victoria parva. Primum igitur, quando castra erant movenda, obligabat haec lex. Num. 10, v. 2 et seq.: *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus convocare possis multitudinem, quando movenda sunt castra. Cumque increperis tubis, congregabitur ad te omnis turba ad ostium tabernaculi foderis. Si sonet clangor, venient ad te principes, et capita multitudinis Israel. Si autem proflixior alique clangor increperit, movebunt castra primi qui sunt ad orientalem plagam. In secundo autem sonitu et pari ululata tubae, levabunt tentoria qui habitant ad meridiam, et juxta hunc modum reliqui facient, ululantibus tubis in projectionem. Quando autem congregandus est populus, simplex tubarum clangor erit, et non concitatus ululatus. Filii autem Aaron sacerdotes clangent tubis; et tunc hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. Haec tubae debebant esse argenteae, tum propter reverentiam divini cultus, tum ut essent magis sonorae, Serviebant autem ad varios usus, nempe ad convocandum populum ad concionem, juxta ositum tabernaculi; ad convocandos principes ad consultationem; ad movenda castra. Quae tria patent ex contextu; ad bellum, ad festa et sacrificia. Haec duo patent ex textu sequenti eodem capite. Debeant autem inflari à sacerdotibus; et ex modo inflanti constabat, in quem usum inflaretur ut ex textu colligitur.*

Secundum, quando eundem erat ad praedium, triplex lex obligabat. Prima, Num. 10, v. 9: *Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes qui dimicant adver-*

sus vos, clangentis ululantibus tubis, et erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, ut eruiamini de manibus inimicorum vestrorum. Secunda, Deut. 25, v. 9: *Quando egressus fueris adversus hostes tuos, in pugnam custodies et ab omni re mala, id est, ab omni peccato, ut à scortatione, ebrietate, rapinis, juramentis, blasphemis, duellis, emulationibus, itemque ab omni immunditia legali. Tertia, Deut. 20, 5 et seq.: *Duces quoque per singulas turmas, audiente exercitu, proclamabunt: Quis est homo qui edificavit domum novam, et non dedicavit eam? Vadat, et revertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, et alius dedicit eam. Quis est homo qui plantavit vineam, et necdum fecit eam communem, de qua vesci omnibus licet? Vadat, et revertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, et alius homo ejus fungatur officio. Quis est homo qui deposuit uxorem, et non accepit eam? Vadat, et revertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, et alius homo accipiat eam. Itaque, ut summatim dicam, quando ibatur ad praedium, haec tria debebant servari: nempe inflando erant tubae per modum ululatus, ad implorandum à Deo subsidium; et omnes debebant esse puri à peccato et immunditia legali; et non admittentibus pavidi, sponsi, novam domum aut vineam edificantes.**

Tertio, quando jam praedium erat inchoandum, servabatur haec lex, Deut. 20, v. 2 et seq.: *Appropinquante autem jam praedio, stabit sacerdos ante aciem, et sic loquetur ad populum: Audi, Israel: vos hodie contra inimicos vestros pugnam committitis; non pertimescat cor vestrum; nolite metueri, nolite cedere, nec formidetis eos; quia Dominus Deus vester in medio vestri est, et pro vobis contra adversarios dimicabit, ut eruat vos de periculo. Magna consolatio.*

Quarto, quando civitas erat obsidenda, dabatur haec lex, Deut. 20, v. 10 et seq.: *Si quando accesseris ad expugnandam civitatem, offeres ei primum pacem; si receperit, et aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea est, salvabitur, et serviet tibi sub tributo. Sin autem fecus indire noluerit, et coeperit contra te bellum, oppugnabis eam. Cumque tradiderit Dominus Deus tuus illam in manum tuam, percuties omne quod in ea generis masculini est, in ore gladii, absque mulieribus et infantibus, jumentis, et ceteris quae in civitate sunt. Omnem praedam exercitus dividet, et comedes de spoliis hostium tuorum, quae Dominus Deus tuus dederit tibi. Sic facies cunctis civitatibus, quae à te procul valde sunt, et non sunt de his urbibus, quae in possessionem accepturae es. De his autem civitatibus, quae dabuntur tibi, nullum omnino permittis vivere, sed interficis in ore gladii, Hebraeos videlicet, et Amorrhaeos, et Chananeos, Pherezaios, et Hevaeos, et Jebusaeos, sicut praecipit tibi Dominus Deus tuus: ne forte doceant vos facere cunctas abominaciones, quae ipsi operati sunt diis suis; et peccatis in Dominum Deum vestrum.*

Quinto, quando obsidium civitatis continuabatur, debebat servari haec lex, Deut. 20, v. 19-20: *Quando obsideris civitatem multo tempore, et munitionibus circumdederis ut expugnes eam, non succides arbores, de*

quibus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem; quoniam lignum est, et non homo; nec potest bellantium contra te augere numerum. Si qua autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, et in caeteros apta usus, succide, et instrue machinas, donec capias civitatem quae contra te dimicet.

Sexto, quando victoria erat parva, ordinario non licebat occidere innocentes, ut mulieres, infantes et pecora. Hoc colligitur ex dictis, Deut. 20, v. 15, 14: *Percuties omne quod in ea generis masculini est, in ore gladii, absque mulieribus et infantibus, jumentis et ceteris quae in civitate sunt. Non obstante hac lege ordinaria, mandabat aliquando Deus, ut etiam mulieres, infantes et jumenta interficerentur, ut 1 Reg. 15, v. 3: *Vade et percutite Amalec, et demolire universa ejus; non parcas ei... sed interfice à viro usque ad mulierem, et parvulum atque lactantem, bovem et ovem, camelum et asinum. Aliquando, ut omnes mulieres, exceptis puellis et virginibus, Num. 31, v. 17-18: *Cunctos interficite, quidquid est generis masculini, etiam in parulis; et mulieres, quae non norunt viros in coitu, jugulate; puellas autem, et omnes feminas virgines reservate vobis. In his et similibus casibus, Dei jussio pro lege est, ut ex Aug. notat Serran. in cap. Josue qu. 56.***

Quares quid Deus promiserit Judaeis, si servarent haec leges bellicas? Resp.: Haec duo: Primum, *Persequimini inimicos vestros, et corrueat coram vobis. Levit. 26, v. 7-8. Persequantur quoque de vestris centum alienos, et centum de vobis, decem milia; cadent inimici vestri gladio in conspectu vestro; si autem non servarent, minatus est contrarium: *Noniam faciem meam contra vos, et corrueis coram hostibus vestris, et subjicientini his qui oderunt vos; fugietis nemine persequente; ibid., v. 17. (Vide plura Deut. 28, v. 7-25.)**

Hinc discant Christiani quomodo se gerere debeant in bello. Tametsi enim quaedam ex supradictis legibus fuerint caeremoniales, quae jam abrogatae sunt, tamen aliquae erant morales, quae nunquam abrogantur, sed aequè nunc obligant Christianos, ac olim Judaeos obligant. Cujusmodi sunt haec, nempe ut sint puri ab omni peccato; ut servent ordinem praescriptum in castris, ut confidant in Deum, et ab ipso petant subsidium; ut parcant innocentibus, quantum fieri potest; ut hosti offerant prius pacem, antequam illum bello offensivo invadant. Si servarentur haec leges à Christianis, felicitus pugnarent contra hostem quam hactenus pugnarent. At raro servantur. Nam multi inter milites ac duces solent esse scortatores, ebrios, blasphemii, raptores et similibus flagitiis inquinati, qui merito à Deo deseruntur, et infelicitate rem gerunt.

QUESTIO III. — Quae fuerit iusta causa gerendi bellum in veteri Testamento? — Suppono justam causam iudicandi bellum, generatim loquendo, esse gravem injuriam, quae alicui principi aut republicae vel imminet, vel facta est. Si imminet, ut impediatur per bellum defensivum jure defensionis; si facta, ut vel resarcitur per bellum offensivum jure iustitiae vindicativa; vel vindicetur jure iustitiae commutativa. (Vide Aug. qu. 40, super Josue; D. Th. 2-2, q. 40,

art. 4; Molinam de Jure et Just., disp. 402.) Hoc posito, questio est, quanam fuerint speciales cause belli in veteri Testamento? vel propter quas injurias, legitime indicta fuerint bella in veteri Testamento? Resp.: Ex Scripturâ colliguntur hæc cause. Prima, publica principis contumelia. Sic David movit bellum contra Hanon, regem Ammonitarum, eo quod nuntius à Davide missus affectisset magnâ ignominiâ, quæ describitur 2 Reg. 10, v. 4, his verbis: *Tulit itaque Hanon servos David, rursusque dividit partem herbarum eorum, et præcidit vestes eorum, medius usque ad nates, et dimisit eos.* Secunda, rebellio subditorum. Sic idem David suscepit bellum contra Seba, filium Bochi, qui cum quibusdam aliis separaverat se à Davide, legitimo suo rege, 2 Reg. 20, v. 1 et seq. Tertia, defensio malefactorum, ne justò puniantur. Sic filii Israel pugnaverunt contra Benjamin, eo quod nolent tradere quosdam ex suâ tribu, qui nefandum flagitium perpetraverant. Quin eos potius defendebant. Judic. 20, v. 14 et seq. Quarta, suppetiæ inimicis late. Sic David percussit viginti duo milia virorum de Syriâ Damasci, quia suppetiæ tolerant Adarezer, regi Soba, 2 Reg. 8, v. 5. Quinta, negotio innoxii transitus per alienam terram, qui jure naturali negari non potest. Sic Israelite indixerunt bellum Arad, regi Chananaeo, quod negare illis transitum per suam provinciam, Num. 21, v. 1. Sexta, violatum fœdus. Sic rex Joram indixit bellum regi Moab, qui volebat illi solvere centum milia ovium, quæ ex antiquo fœdere tenebatur solvere, 4 Reg. 3, v. 6 et seq. Septima, idololatricæ subditorum. Sic Moyses cum filiis Levi bello aggressus est filios Israel, et interfecit triginta tria milia hominum, propterea quod aureum vitulum adorassent, Exod. 32, v. 26 et seq.

QUESTIO IV.—*An Judæi poterint bellum gerere contra Judæos?*—Ratio dubitandi est, quia, quando Roboam rex cum domo Juda et Benjamin, voluit bellum gerere contra domum Israel (qui omnes ex utraque parte erant Judæi), dixit illi Deus per Prophetam: *Non ascendetis neque bellabitis contra fratres vestros filios Israel,* 5 Reg. 12, v. 24. Et tamen Roboam habuit legitimum causam ad indicendum bellum, quia volebat subditos rebelles ad obediendum revocare. Ergo, quod prohibitus fuerit gerere bellum, non erat alia causa, quam quia volebat illud gerere contra Judæos, fratres suos.

Sed contrarium facile probari potest ex dictis. Primum, exemplo Moysis et Levitarum, qui pugnarunt contra fratres suos, propter peccatum idololatricæ commissum, Exod. 32, v. 26. Secundò, exemplo filiorum Israel, qui communi consensu, et consilio prius Deo, pugnarunt contra Benjamin, et totam ferè ipsorum tribum extinxerunt, Judic. 20 per totum. Tertiò, exemplo Davidis, qui pugnavit contra subditos rebelles, 2 Reg. 20, v. 1. Accedit ratio, quia si Judæi contra Judæos non potuissent bellum gerere, non potuissent inter illos conservari justitiâ, nec injuria vindicari. Nam sæpè contingit, ut injuria ab unâ parte illata non possit vindicari, nisi bello. Et si non vindicaretur, nulla servaretur justitiâ in communitate, quod est absurdum.

Denique conditiones illæ, quæ efficiunt, ut bellum sit justum et legitimum, tam benè reperiri possunt inter homines ejusdem gentis, quam inter extraneos. Nec obstat exemplum Roboam. Nam si non est jussus cessare à bello, ex eo præcisè, quod illud visus suscepisset contra fratres suos; sed ex eo, quod vellet illos ad suum regnum reducere, quod erat contra Dei ordinationem. Nam Deus volebat regem Salomonis, propter ipsius peccata in duas partes dividere; et majorem partem dare Jeroboam, servo Salomonis, minorem verò relinquere Roboam, filio Salomonis. Roboam autem nitentur totum regnum solus obtinere, et omnes nec juvent in justo bello. Et confirmatur, tum quia actus justitiæ; loquendo præcisè ex naturâ rei, potest ab omnibus, tam fidelibus, quam infidelibus exerceri; tum quia hoc volebat perficere armatâ manu, motus est à Deo ut àempto desisteret, 5 Reg. 12, v. 21 et seq.

QUESTIO V.—*An Judæi poterint bellum gerere contra quosvis gentes?*—Resp.: Poterant, servatis conditionibus supra positis. Nam si gentes, quicumque tandem illi fuissent, vel injustè invasisset Judæos, vel gravem aliquam injuriam irrogassent, poterant ipsi se defendere, et illatam injuriam vindicare. Sic fecerunt contra Chananaeos, Amorritæos et Madianitas, tempore Moysis. Sic contra habitatores Jericho, et Hai, et vicinarum civitatum, tempore Josue. Sic contra Syros, Madianitas, Amalecitas, Ammonitas, Philistæos, tempore Judicium. Sic contra eosdem Philistæos, Syros, Arabes, Æthiopes, Moabitas, Idumæos, tempore regum. Sic contra Antiochum, Appollonium, Nicanorem, Lysiam, Gorgiam, Bacchidem, Triphonem, Alexandrum, tempore Machabeorum. Et ratio est, quia sicut homo privatus, jure naturali, potest se legitime defendere contra quemcumque injustum invasorem, aut injuriantem, ita etiam princeps vel respublica potest.

Dices Deus per prophetam prohibuit Judæis, ne susciperent bellum contra Nabuchodonosorem, regem Babylonis, sed spontè se illi subjicerent. Jerem. 27, v. 12. Resp. Verum est, quia Judæi non poterant justò bello, de quo hic agimus, contra regem illum pugnare, idque ex duplici capite. Primum, quia Deus dederat Nabuchodonosori regnum Juda, et omnia regna vicinia, Jerem. 27, v. 6. Ergo nec Judæi, nec vicinii populi poterant justò bello hanc donationem impedire. Secundò, quia Judæi propter suâ peccata meriti erant hanc penam, ut servirent Nabuchodonosori, et, nisi vellet spontè eam subire, futurum erat ut gravio rem penam sustinere cogerentur, v. 15. Ergo non poterant justò titulo relaxari.

QUESTIO VI.—*An Judæi in bello poterint implorare auxilium à gentilibus et infidelibus.*—Aliqui affirmant, quia Asa, rex Juda, imploravit auxilium Benadad, regis Syriæ, in bello contra regem Israel, 2 Paral. 16, v. 2. Similiter Judas Machabeus iussit fœdus cum Romanis gentilibus, ut in bello se mutuo juvarent, 1 Machab. 8, v. 1. Alii negant, quia Deus severè prohibuit Judæis, ne contraherent fœdus et amicitiam cum infidelibus, et graves penas comminatus est, nisi obtemperarent. Deut. 7, v. 2, et Josue 23, v. 12, et Judic. 2, v. 2. Et quia non obtemperarunt, puniti sunt. Nam

Deus permisit illos à gentilibus opprimi, et in servitutum redigi, ut patet ex lib. Judicum, et lib. 4 Regum et libro Tobie, Esther, Prophetarum. Sed distinguendum est, juxta sequentes conclusiones. Prima conclusio. Per se, et ex naturâ rei licitum est in bello justo implorare auxilium infidelium, etiam contra fideles. Ità Dominicus Bannes in 2-2, qu. 40, art. 1, dub. 5, et alii ab eo citati. Ratio est, quia infideles possunt ex se suscipere justum bellum contra quoscumque hostes; ergo possunt etiam alios juvare in justo bello contra quoscumque hostes: ergo licitum est ab his petere, ut nec juvent in justo bello. Et confirmatur, tum quia actus justitiæ; loquendo præcisè ex naturâ rei, potest ab omnibus, tam fidelibus, quam infidelibus exerceri; tum quia hoc volebat perficere armatâ manu, motus est à Deo ut àempto desisteret, 5 Reg. 12, v. 21 et seq.

Secunda conclusio. Nihilominus Judæi triplici titulo prohibebantur inter fœdus cum infidelibus. Primum, ratione periculi subversionis, quia periculum erat, ne ex tali fœdere et societate desererent cultum Dei, et fierent idololatæ. Exodi 34, v. 12, et Deut. 7, et alibi. Secundò, ratione periculi perditionis, ex parte infidelium. Nam infideles sæpè non servabant pacta cum Judæis inita. Non servavit rex Moab, 4 Reg. 3, v. 5; nec Demetrius, 1 Machab. 11, 35; nec Tryphon, 1 Mach. 12, à versu 42 ad 50 usque; nec Ptolomæus, 4 Mach. 16, v. 16; nec multi alii. Tertiò, ratione scandalii, quod erat duplex: unum, quia qui in bello petebant auxilium ab infidelibus videbantur fiduciam suam in illis potius ponere, quam in Deo, quod, quia erat contra legem Dei, erat scandalosum. Et hoc nomine reprehensus fuit Asa, rex Juda, qui à Benadad, rege Syriæ, petiverat auxilium, juxta illud 2 Paral. 16, v. 7: *Venit Hanani propheta ad Asa, regem Juda, et dixit ei: Quia habuisti fiduciam in rege Syriæ, et non in Domino Deo tuo, idcirco evasit Syriæ regis exercitus de manu tua.* Alterum, quia sicut erant socii et fautores infidelium in bello, sic etiam putabantur esse socii et fautores in impietate, quod aequè erat scandalosum. Unde dictum est Josaphat, regi Juda, qui auxilium præbuerat impio regi Achab, 2 Paral. 19, v. 2-5: *Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum, amicitia jungeris; et idcirco iram quidem Domini mereris; sed bona opera inventa sunt in te, eo quod abstuleris lucro de terra Juda.*

QUESTIO VII.—*Quanam Judæorum reges aut principes feliciter gesserunt bellum?*—Resp. Illi potissimum, qui servarunt leges belli à Deo præscriptas, et maxime qui spem suam ponebant in Deo, et ab eo subsidium petebant. Sic fecerunt Moyses, Josue, Othoniel, Aod, Barac, Gedeon, Jephte, Samson. Sic fecit rex David,

quandò, consulto, prius Deo, pugnavit contra hostes. Sic Abia, rex Juda, quandò pugnavit contra Jeroboam, regem Israel, totam suam fiduciam collocavit in Deo, 2 Paral. 15, v. 4 et seq. Sic Josaphat, rex Juda, qui omnibus in circuitu hostibus erat terrori, quia Deus pugnavit pro ipso, 2 Paral. 17, v. 5-10. Sic Ezechias, quandò obsessus à Sennacherib, rege Assyriorum, cum ingenti exercitu, oravit Dominum pro liberatione, et obtinuit. Nam Angelus Domini missus in castra Assyriorum unâ nocte percussit centum octoginta quinque milia hostium, 2 Paral. 32, v. 20-21, et 4 Reg. 19, v. 35. Sic Machabej, quorum bella et victorie describuntur in libris Machabeorum. Illi verò infeliciter pugnarunt, qui neglecto Deo confidebant in multitudine et potentia suorum exercituum.

QUESTIO VIII.—*Quid in lege Mosiâ statutum fuerit de menditiâ castrorum?*—Generalis lex erat hæc. Deut. 23, v. 14: *Sint castra tua sancta, et nihil in eis appareat seditiatum.* Ratio additur: *Dominus enim Deus tuus ambulat in medio castrorum, ut eruat te et tradat tibi inimicos tuos.* Speciatim vero statuta fuerunt hæc tria. Primum: *Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra, et non revertetur, priusquam ad vesperam lavetur aqua; et post solis occasum regredietur in castra.* (Ibid. v. 10-11.) Secundò: *Habebis locum extra castra, ad quem egrediaris ad requisita naturæ, genus paxillum in balneo. Cuiusque seleris, fœdus per circuitum, et egesta humo operies, quo revelatus es.* (Ibid. v. 12 et seq.) Tertiò: *Præcipue filii Israel, ut egrediant de castris omnem leprosum, et qui semine sinit, pollutusque est super mortuo.* (Num. 5, v. 2.) Igitur castra debebant esse munda à pollutione et semine, stercore, et lepra, et immunditiâ legali ex mortuo contractâ. Idque duplici de causâ. Primum, propter Arcam Dei quæ erat in medio castrorum, in qua Deus dicebatur habitare. Secundò, ad conservandam in castris valetudinem. Quæres, an ista lex semper obligaverit Judæos? Abulensis putat, tunc solùm obligasse, quandò Judæi erant in deserto, non autem postea, quandò habitabant in terrâ promissionis. Nihilominus Esseni, de quibus supra, cap. 40, dictum est, dicuntur etiam in Judæâ observasse eandem legem, ut refert Josephus, lib. 2 de Bello Judæico, cap. 7. Erant enim valdè studiosi legis et puritatis. (Vide Cornel. in cap. 23 Deut.)

CAPUT XIX.

DE FURTO ET USURA.

Duo queri possunt. 1° Quæ fuerint leges circa furtum? 2° An usura Judæis fuerit licita necne? Ad prius sic respondeo: Principalis lex circa furtum fuit hæc: *Non furtum facies.* Exod. 20, v. 15. Ad hæc revocari debent sequentes.

Prima: *Non.... decipiet unusquisque proximum suum.* Levit. 19, v. 11.—2. *Vidua et pupillo non nocentis.* *Si laxeritis eos, vociferantur ad me, et ego audiam clamorem eorum; et indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, et erunt uxores vestræ viduæ, et filii vestri ovillii.* Exod. 22, v. 22 et seq., et Deut.

10, v. 18. — 5. *Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regulâ, in pondere, in mensurâ.* Lev. 19, v. 35. — 4. *Statuta iusta et æqua sint pondera; justus modus, æquusque sextarius, ibid., v. 36.* — 8. *Non habebis in sacco diversa pondera, majus et minus; nec erit in domo tua modus major et minor. Pondus habebis justum et verum; et modus æqualis et verus erit tibi.* Deut. 25, 13 et seq. — 6. *Non assumes et transferes terminos proximi tui, quos fecerunt priores in possessione tuâ.* Deut. 19, v. 14. — 7. *Non facies quod iniquum est, nec injustè judicabis. Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Justè judica proximo tuo.* Levit. 19, v. 15. — 8. *Qui percussit animal, reddet vicarium, id est, animam pro animâ.* Levit. 24, v. 18. — 9. *Si quis fartus fuerit bovem aut ovem, et occiderit vel vendiderit, quinque boves pro uno bove restituet, et quatuor oves pro unâ ovc.* Exod. 22, v. 1. — 10. *Si inventum fuerit apud eum quod furatus est, vicens, sive bos, sive asinus, sive ovis, duplum restituet, ibid., v. 4.* — 11. *Si non habuerit quod pro furto reddat, ipse vendidabitur, ibid., v. 3.* — 12. *Occidens furem nocturnum, innocens habeatur, occidens verò furem diurnum, occidatur, ibid., v. 2.* — 13. *Qui damnum fecerit proximo suo, confitebitur peccatum suum, et compensabit damnum; et insuper addet quintam partem.* Num. 5, v. 6. — 14. *Si leserit quisquam agrum vel vineam, et dimiserit jumentum suum ut depascatur aliena, quidquid optimum habuerit in agro suo vel in vineâ, pro damni estimatione restituet.* Exod. 22, v. 5. — 15. *Si egressus ignis invenerit spinas, et comprehenderit acres frugum, sive stantes segetes in agris, reddet damnum qui ignem succenderit, ibid., v. 6.* — 16. *Plagiarius, qui furatur hominem ut vendat, occidatur, Deut. 24, v. 17.*

Dices: Aliquæ ex illis legibus videntur inter se pugnare, ut octava, nona, et decima. Nam octava præcipit simplum restitui; nona, quadruplum aut quintuplum; decima duplum. Resp.: Non pugnant, sed discrepant. Primò, quia octava est moralis, sumpta ex jure naturali; reliquæ due sunt judiciales, sumptæ ex liberâ voluntate legislatoris. Deinde, octava præcipit, quod jure naturali debitum est; reliquæ due, quod pro modum libera pœnæ à iudice vel legislatore imponi potest. Juxta octavam, qui furatur bovem, tenetur jure naturali illum restituere. Juxta reliquas, tenetur jure positivo et pœnali vel duplum, vel quadruplum, vel quintuplum restituere, pro arbitrio legislatoris. Itaque qui unum bovem pro bove restituit, satisfaciit jure naturali, non tamen positivo: vel quod idem est, satisfaciit justitiæ commutativæ, non tamen vindictivæ.

Quæres, quare fur pro uno bove debebit quinque boves restituere, et pro unâ ovc quatuor tantum oves, et non quinque? Respondet Theodoretus, quia majus furtum majori pœnâ plectendum est; à majus furtum est ovis, quam ovis; quia bos est majoris pretii, quam ovis. D. Th. in 1-2, q. 105, art. 2, ad 9, sic respondet: Jubet Deus, ut fur pro uno bove reddat quinque; quia bos habet quinque utilitates. Nam immobilis; pascit nos carne suâ; arat; dat lac; dat corium. At ovis

adfert quatuor tantum comoda: Immobilis; pascit nos suâ carne; dat lac; dat lanam. Alii addunt mysticam causam; quia bos significat doctorem populi; ovis discipulum et audientem. At gravius punitur, qui auferit vel pervertit doctorem, quam qui audientem. Itâ Rabanus, Exodi 22, v. 1. Quæ omnia probabilia sunt. Vera causa est, quia Deo, qui est supremus legislator, itâ placuit.

Quæres etiam quare furem nocturnum licebat occidere, non autem diurnum? Resp.: Ob has causas, nempe quia non constat, an fur nocturnus veniat tantum ad furandum, an etiam ad occidendum; et quia presumitur ad utrumque venire, occidî poterat in veteri Testamento.

Alia causa est, tum quia noctu agrosi non potest, et ideo is qui damnum patitur non potest eum postea in iudicio accusare, et rem suam repetere; tum quia nocturnus non potest tam citò ac faciliè deprehendi, ac diurnus. Nam nocte omnes dormiunt; ac proinde paterfamilias non potest statim habere famulos paratos, qui furem apprehendant. Scitis est de die. Eandem distinctionem furis diurni ac nocturni, quoad ejus occisionem, habet Augustinus, et ex eo translata est in jus canonicum. (Extrav. de homicidiis, cap. *Si perfoliens*.) Notandum tamen est, si fur diurnus non tantum furaretur, sed etiam gladio vel armis vellet tueri suum furtum, licere etiam illum occidere. Itâ Aug., qu. 54, suprâ Exodum. Et sanctum est in jure civili, L. Furem, ff. ad legem Corneliam, de Sicariis (1).

De Usurâ. — De usurâ erat duplex lex: una Exod. 22, v. 25: *Si pecuniam mutuum dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes;* altera Deut. 23, v. 19-20: *Non feneratoris fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quantilibet aliam rem, sed alieno. Fratri autem tuo absque usurâ id, quod indiget, commodabis; ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo.* Ille duo decernuntur, nempe ut Judei non exigant usuram à Judeis, id est, à fratribus suis; ut etiam possint exigere ab extraneis.

Questio est, quomodò hoc posterius sit intelligendum? Triplex est opinio. Prima Judaicorum, qui putant sibi concessum esse à Deo, ut à quolibet extraneo possint usuram exigere sine peccato, ac proinde etiam hoc tempore se non peccare, exigendo usuram à Christianis et gentilibus. Altera quorundam theologorum, quiasserunt, Judeis non quidem concessum, sed tamen permissum esse, ut exigant usuram ab extraneis, propter duritiam cordis ipsorum; ac proinde ipsos quidem peccare usuram exigendo, non tamen per legem Mosaicam puniri. Ratio illorum est, quia usura absolute et sine ulla distinctione fratris aut extranei, mala et prohibita est, ut patet Psal. 14, v. 5, et Psal. 54, v. 12, et Ezech. 18, v. 8. Ergò non

(1) Ille lex pro solius judicis directione lata est, præcipit ut occidens furem nocturnum non sit reus sanguinis in foro externo, id est, morte non plectatur.

potuit licitè concedi Judæis. Potuit tamen permitti, tanquam minus malum, ad vitandum majus malum, ne scilicet snos fratres per usuram exhaurirent. Itâ D. Th. in 2-2, qu. 78, art. 1, ad 2, et multi alii. Tertia est, Judæis non tantum permissum, sed etiam concessum fuisse exigere usuram à vicinis hostibus, nempe Chananeis, Amorrhæis, Amalecitis; itâ ut exigendo non peccarent. Ratio est, quia Deus concesserat illis, ut occiderent vicinos hostes, et eorum bona diriperent. Itaque sicut non peccabant occidendo Amorrhæos et Chananeos in bello, itâ non peccabant accipiendo illorum pecuniam per usuram. Itâ Conradus qu. 24 de Contract. et Medicina, qu. 2 de Usurâ, et apertè, D. Amb., lib. de Tobîâ, cap. 15, ubi inter cetera sic ait: *Cui jure inferuntur arma, huic legittimè indicatur usura.* Item: *Ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere.* Item: *Ubi jus belli, ibi etiam jus usuræ.* Hæc due posteriores opiniones sunt probabiles; prima manifestè falsa.

CAPUT XX.

DE HOMICIDIO, ET CIVITATIBUS REFUGII.

Homicidium est duplex: unum voluntarium, quod culpabiliter; alterum involuntarium, quod sine culpa committitur. De priori hic agam; posteriori pertinet ad civitates refugii, de quibus postea loquar. Igitur de homicidio voluntario existat una lex moralis, Exod. 20, v. 15: *Non occides;* et una ceremonialis, Deut. 21, v. 1 et seq.: *Quando inventum fuerit... (in agro) hominis cadaver occisi... seniores civitatis illius (vicinioris scilicet)... ducunt (vitulum) ad vultem asperam... et cadent in eâ cervicis vitula. Et venient majores natu civitatis illius ad interfectum, lavabuntque manus suas super vitulum... et dicent: Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, nec oculi viderunt. Propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti, Domine, et ne reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel. Et auferetur ab eis reus sanguinis; tu autem alienus eris ab innocentiis crura, qui finis est, cion feceris quod præcepit Dominus. (Videatur interpretès illius loci.)* Judiciale sunt plures: Prima: *Qui percussit et occiderit hominem, morte moriatur.* (Lev. 24, v. 17.) — 2. *Non accipietis pretium ab eo, qui reus est sanguinis; statim et ipse morietur.* (Num. 35, v. 31.) — 3. *Qui irrogaverit maculum cultibet civium suorum, sicut fecit, sic fiet et; fracturam pro fracturâ, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet. Qualem inflixerit maculum, talem sustinere cogetur.* Lev. 24, v. 19-20. — 4. *Qui percussit servum suum vel ancillam virgâ, et mortui fuerit in manibus ejus, criminis reus erit. Sin autem uno die vel duos supervixerit, non subjacebit pœnæ, quia pecunia illius est, q. d.: Emit eos sua pecunia.* Exod. 21, v. 20-21. — 5. *Si rixati fuerint viri, et percussit quis mulierem prægnantem, et abortivum quidem fecerit, sed ipsa vixerit, subjacebit damno quantum maritus mulieris experit, et arbitri judicaverint. Sin autem mors ejus fuerit subsecuta, reddet animam pro animâ.* Ibid., v. 22-25. — 6. *Si percussit quispiam oculum servi sui aut ancillæ, et luscios eos fecerit, dimittet eos liberos pro*

oculo quem erit; pari modo si dentem ejus excusserit. Ibid., v. 26-27. — 7. *Facies murum tecti per circumculturam, ne (si ex eo labatur aliquis) effundatur sanguis in domo tuo, et sis reus labente alio.* Deut. 22, v. 8. — 8. *Sin autem eum qui peccavi dignum viderint (judices) plagis, prosternerit et coram se facient verberari. Pro mensurâ peccati erit et plagarum modus; sed numerum quadragenarium non excedent.* Deut. 25, v. 2. — 9. *Qui percussit hominem, volens occidere, morte moriatur.* Exod. 21, v. 12. — 10. *Si rixati fuerint viri, et percussit alter proximum suum lapide vel pugno, et illa mortuus non fuerit, sed jacuerit in lectulo; si surrexerit, et ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit qui percussit; ita tamen ut operas ejus et impensas in medicos restituat.* Ibid., v. 18.

De civitatibus refugii. — Levite et sacerdotes (ut cap. 7, q. 6, dictum est) habebant quadraginta octo civitates sibi deputatas. Ex illis sex erant civitates refugii, ad quas, tanquam ad asylum, confugere poterant illi, qui suâ culpâ homicidium commiserant. (Josue 20, v. 4, et Num. 35, v. 11.) Erant autem hæc civitates refugii: Gedes in Neptulâ; Sichem in Ephraim; Hebron in Judâ; Bosor in Ruben; Ramoth in Galaad; Gaulon in Manasse. Tres primæ citra, reliquæ trans Jordanem. (Josue 20, v. 7.) Omnes æquali spatio inter se distabant. (Deuter. 19, vers. 7.) Omnes sitæ erant in montibus, ut eminus videri possent, exceptâ Bosor, que sola erat in plano, sed tamen patente loco et conspicuo. (Josue 20, v. 8.) Hæc aliqua notanda sunt. Primò, ad unam ex his civitatibus, tanquam ad asylum poterat confugere homicida, et coram senioribus illius loci, qui omnes erant levite et sacerdotes, probare suam innocentiam, id est, se sine suâ culpâ homicidium fecisse, juxta illud Josue, cap. 20, v. 2 et seq.: *Separate urbes fugitivorum... ut confugiat ad eas, quicumque animam percussit nescius; et possit evadere iram proximi, qui altor est sanguinis. Cum ad unam harum confugerit civitatum, stabit ante portam civitatis, et loquetur senioribus urbis illius ea que se comprobent innocentem; sicque suscipient eum, et dabunt ei locum ad habitandum.* Secundo, debebat autem in aliquâ istarum civitatum, ad quam confugerat, manere usque ad mortem summi pontificis. Quòd si ante mortem pontificis inventus fuisset extra civitatem refugii, poterat interficî à propinquis illius quem interfecerat. (Num. 35, v. 25 et seq.) Tertio, præter sex civitates refugii, erant aliæ altare, ad quod confugere poterant homicida, nempe asylum et tabernaculum. Eò confugit Josab, qui occiderat Ahner et Amasam, 5 Reg. 2, v. 28: *Fugit ergo Josab in tabernaculum Domini, et apprehendit cornu altaris.* Sed quia non erat innocens, jussu Salomonis interfectus est, nec profuit illi asylum ad quod confugerat. (Ibid., v. 31.) Erat enim lex data, ut homicida voluntarius abstraheretur ab asylo, et interficeretur. Exod. 21, v. 14: *Si quis per industriam occiderit proximum suum, et per insidias, ab altari meo evelles eum, ut moriatur.* Quarto, sicut Judei poterant confugere ad asylum, sic etiam advenæ et peregrini. (Num. 35, v. 15.) Disputant in-

terpotes, an quilibet advenæ et peregrini, etiam gentiles? firmant Masius, et Magalbanus, in cap. 20 Josue. Negant Abolenis et Serarius, *ibid.*, asserentes, advenas et peregrinos ad Judæismum conversos, id est, proselytos, non autem gentiles in gentilitium manentes, habuisse hoc privilegium. Nota: Judæi ex genere habebant quædam privilegia propria, quibus carebant proselyti; quædam communia cum proselytis. Propria erant hæc tria: Primum, servus, genere Judæus, anno septimo et quinquagesimo fiebat liber; non autem proselytus. (Deut. 15, v. 12 et seq.) Secundum, Judæi gaudebant privilegio remissionis debitorum anno septimo, non autem proselyti. Deut. 15, v. 5. Tertium, Judæi non poterant dare ad usuram Judæis, sed proselytis. Deut. 23, v. 19. Reliqua erant communia. Ita ex Aboleni Cornelius in cap. 33 Num., v. 15. Quinto, homicidæ voluntarii, ut supra dictum, non gaudebant privilegio asyli, sed tantum involuntarii. Excipiebatur unus casus, ut si quis voluntario occidisset injustum invasorem, vim vi repellendo. Is enim habebat jus asyli; et si probaret suam innocentiam, statim ex loco asyli domum remittebatur, nec tenebatur expectare mortem pontificis; quia non erat propriè homicidæ, sed inculpatus vite sue defensor. Ita Abul. in cap. 20 Josue, q. 5; Serarius, *ibid.*, q. 2; Cornel. loc. cit. Quid autem dicendum de eo qui in ipso asylo, seu in ipsis refugii civitatibus homicidium perpetrasset? Abul., *ibid.*, q. 49, putat non habuisse jus asyli.

Quæres, an etiam Christiani habeant aliqua asyla pro homicidis? Resp.: Habent, sed in multis differunt à Judæis. Nam Christiani habent asyla jure humano; Judæi habebant jure divino constituta. Apud Christianos omnes ecclesie, cometeria, cenobia, domus religiose et ecclesiastica, sunt asyla; apud Judæos erant multò pauciora, ut ex dictis patet. Judæi poterant extrahi ab asylo ut causa eorum examinaretur; Christiani non possunt extrahi, nequidem à iudice aut magistratu. Asyla Judæorum erant tantum pro homicidis involuntariis; asyla Christianorum pro omnibus ferè reis. Excipiuntur nocturni agrorum depollutores, publici latrones, et viarum obsessores. (Cap. *Inter alta*, de immunit. Eccl.) Item raptores virginum, proditores, sacrilegi, blasphemii, hæretici, apostate, Judæi, et quotquot in ipsis asyis delinquant. (Vide Serar., in cap. 20 Josue, q. 9.)

CAPUT XXI.

DE MATRIMONIO VETERIS TESTAMENTI.

De matrimonio exstant hæc leges in veteri Testamento. Prima: Nemo contrahet matrimonium in gradu prohibito. (Lev. 18, v. 6.) Secunda: *Ad mulierem que patitur menstrua non accedes.* (*Ibid.*, v. 19.) Tertia: Si unus ex fratribus mortuus fuerit sine prole, uxorem illius accipit alter frater, et suscitabit semen fratri suo, et primogenitum nomine illius nominabit. (Deut. 25, v. 5.) Quarta: Si alter frater noluerit accipere uxorem fratris sui, tunc uxor mortui, coram senioribus, tollit calcæamentum de pedibus ejus, et spuat in faciem illius, dicens: *Sic fiet homini, qui non adifi-*

cat domum fratris sui. (*Ibid.*, v. 9.) Quinta: Si quis in bello captam mulierem alienigenam adamaverit propter pulchritudinem, et voluerit habere uxorem, introducet eam in domum suam; quæ radeat caput suum, et præcidet unguem, et mutabit vestem, et fletit patrem et matrem suam uno mense. Et tunc fiet uxor illius. Si postea ei displicerit, non vendet, sed liberam dimittet. (Deut. 21, v. 10 ad 13 usque.) Sexta: Si quis habuerit duas uxores, *unam dilectam, alteram odiosam*, et filius odiosæ fuerit primogenitus, dabit ei jura primogeniture, nec præferet ei filium dilectæ. (*Ibid.*, v. 15.) Septima: *Omnes viri ducunt uxores de tribu et cognatione suâ; et cunctas feminas de eadem tribu maritos accipient; ut hereditas permaneat in familiis, nec sibi miscantur tribus, sed illa maneat, ut à Domino separatæ sunt.* Num. 36, v. 7 et seq.

Circa hæc leges aliqua examinanda sunt. 1° An matrimonium fuerit preceptum in veteri Testamento? In quo gradu licerit, vel non licerit matrimonium contrahere? 2° An Judæi poterint accipere uxores alienigenas? 3° An poterint accipere uxores extra suam tribum et familiam? 4° Que sit differentia inter matrimonium veteris ac novi Testamenti?

QUESTIO PRIMA. — An matrimonium fuerit preceptum in veteri Testamento? — Ratio dubitanti est, primò, quia Genes. 1, v. 28, et Gen. 9, v. 1, præcipit Deus: *Crescite et multiplicamini.* Secundò, quia Deut. 7, v. 14, similiter præcipit: *Non erit apud te sterilis utriusque sexus.* Tertio, quia non legitur aliquis in veteri Testamento vixisse cælibes. Quartò, quia ignominiosum erat, non habere prolem, undè vulgare erat omnium axioma: *Maledictus, qui non reliquerit semen in Israel.*

Resp.: Neque naturali, neque divino precepto, singuli in veteri Testamento fuerunt obligati ad matrimonium. Prior pars patet, quia, tametsi sola communitas naturali precepto fuerit obligata, sicut etiam nunc est, conservare se per procreationem prolis, et consequenter per matrimonium, hoc tamen preceptum non obligat singulos de communitate, sed totam communitatem generalem, ut docet D. Th. in Suppl., q. 41, art. 2. Simile est de agriculturâ. Nam preceptum naturale est colere agros ad conservandam vitam humanam, non minus quam procreare prolem; et tamen preceptum illud non obligat singulos; aliqui singuli debeant agros colere, quod est contra communem hominum sensum ac consuetudinem. Posterior pars probatur, quia in veteri Testamento nullum exstat divinum preceptum, quod obliget singulos ad matrimonium. Nam illa verba: *Crescite et multiplicamini*, non continent preceptum, sed benedictionem. Nam Deus bis legitur dixisse illa verba hominibus, semel primis parentibus in paradiso, et semel Noe et filiis ejus post diluvium, cum ex arcâ egressi essent. Utrisque dixit post matrimonium jam contractum. Igitur per illa verba non preceptum illis ut matrimonium contraherent, quod jam contractum erat; sed impertivis illis benedictionem, ut copiosam sobolem procrearent ad multiplicandam genus humanum, quod tunc valde exiguum erat. Hoc constat ex ipso textu. Nam, primò certum est, Noe et

filius ejus, antequàm Arcam ingrederentur, habuissent suas uxores, Gen. 7, v. 7: *Ingressus est Noe et filii ejus, uxor ejus et uxores filiorum ejus cum eo, in arcam propter aquas diluvii.* Secundò, certum est, eundem Noe et filios ejus cum suis uxoribus, peracto diluvio, egressos esse ex arcâ, Gen. 8, v. 18: *Egressus est ergò Noe, et filii ejus, uxor illius, et uxores filiorum ejus, cum eo.* Tertio, certum est, postquam cum suis uxoribus egressi sunt ex arcâ, tunc illis dictum esse à Deo: *Crescite et multiplicamini.* Hoc enim disertè habet historia. Undè evidenter sequitur, his verbis non contineri preceptum de matrimonio in eundo, quia matrimonium jam initum erat, sed benedictionem in propagandâ posteritate. Et hoc significat textus, cum ait, Gen. 9, v. 1: *Benedixitque Deus Noe et filiis ejus, et dixit ad eos: Crescite et multiplicamini, et replete terram.* Idem dico de primis parentibus, et replete terram. Idem dico de primis parentibus. Nam matrimonium inter filios statim contractum est, quando Deus ex costâ Adæ dormientis formavit Evam. Tunc enim vigilans ex somno, dixit Adam, Gen. 2, v. 25: *Hoc nunc os ossibus meis, et caro de carne meâ; hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem suum, et matrem, et adheret uxori suæ.* Quibus verbis tria indicat, tum Evam esse uxorem, tum majus esse vinculum inter virum et uxorem, quam inter parentes et filios; tum denique hanc conjunctionem conjugalem, quæ tunc inter ipsam et Evam facta est, fuisse figuram conjunctionis Christi cum Ecclesiâ. Sic enim verba Adami interpretatur Apostolus ad Ephes. 5, v. 32, cum ait: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ.* Igitur quod postea dictum est primis parentibus: *Crescite et multiplicamini*, non continet preceptum de matrimonio contrahendo, sed solummodo benedictionem in propagando humano genere. Similiter illa verba, Deut. 7, v. 14: *Non erit apud te sterilis utriusque sexus*, habent eundem sensum. Est autem hic sensus: Si custodieritis præcepta mea, dabo vobis benedictionem temporalem, tam in procreatione liberorum, quam in aliis rebus. Hoc etiam constat ex textu, qui sic habet, Deut. 7, v. 12 et seq.: *Si postquam audieris hæc judicia, custodieris ea, et feceris, custodiet et Dominus Deus tuus pactum tibi, et misericordiam quam juravit patribus tuis; et diliget te, ac multiplicabit, benedicetque fructui ventris tui, et fructui terræ tuæ, frumento tuo, atque vindemie, oleo, et armentis, gregibus ovium tuarum super terram, pro quâ juravit patribus tuis, ut daret eam tibi. Benedicetis eris inter omnes populos. Non erit apud te sterilis utriusque sexus, tam in hominibus quam in gregibus tuis.*

Quod autem objicitur, nullum in veteri Testamento fuisse cælibem, verum non est. Cælibes fuerunt Melchisedech, Josue, Elias, Eliseus, Jeremias, Joannes Baptista, et testator S. Ignatius in Epist. ad Philadelphos. Item Abel, frater Cain, ut tradunt Hieronymus, Basilus, Ambrosius, et alii apud Cornel. in cap. 4 Gen., v. 2. (Vide Genebrard. in Chronologia.)

Noe obstat, ignominiosum fuisse apud Hebræos, non habere prolem. Nam hæc ignominia non proveniebat ex virginitate, vel cælibatu, sed ex sterilitate matrimo-

ni. Cum enim Deus promississet iis qui in matrimonio vivebant, benedictionem et fecunditatem, sub hæc conditione, si custodierint legem Dei, suspicio erat filios puniri à Deo, qui non habebat prolem, tanquam legis transgressores. Quæ erat magna ignominia. Nota: Aliqui in veteri Testamento propter suam culpam non habebat prolem, ita ut sterilitas esset pena peccati; aliqui sine suâ culpa. Prioris generis fuit Abimelech, rex Gerar, qui non potuit habere prolem in suâ familia, propterea quòd eripisset Abrahæ suam uxorem, juxta illud Gen. 20, v. 18: *Concluserat enim Dominus omnem vulvam domus Abimelech, propter Saram, uxorem Abrahæ.* Item Michol uxor Davidis, quæ quòd derisisset Davidem saltantem coram arcâ Domini, man sit sterilis usque ad finem vite. (2 Reg. 6, v. 25.) Item, illæ de quibus Osæ 9, v. 14: *Da eis, Domine. Quid dabis eis? Nempe propter peccata sua.* Sequitur: *Da eis vulvam sine liberis, et ubera arentia.* Posterioris generis fuerunt sanctæ Rachel, Sara, uxor Abrahæ; Rebecca, uxor Isaac; Rachel, uxor Jacob; Anna, uxor Elizeæ; Sara, filia Raquelis; Elisabeth, uxor Zacharie, et alia plures. Quæ quidem longo tempore fuerunt steriles, non propter suam culpam, sed ut Deus novo miraculo ostenderet, filios, qui ex illis nascerentur, non naturæ viribus, sed Dei beneficio natos esse. Et quæquam supradictæ femina coram Deo non fuerint passæ obprobrium, aut ignominiam, quia Deus sciebat sanctas esse; tamen passæ sunt coram hominibus: putabant eas à Deo puniri per sterilitatem. Hoc sensu dixit Rachel, postquam peperisset, Gen. 30, v. 23: *Abstulit Deus obprobrium meum.* Et Sara, filia Raquelis, post longam sterilitatem, oravit Deum, dicens: *Peto, Domine, ut de vinculo improperii hujus absolvas me, aut certe desuper terram eripias me.* (Job. 3, v. 15.) Et Elisabeth, ablata sterilitate, cum jam concepisset in utero, occultabat se mensibus quinque, dicens: *Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre obprobrium meum inter homines.* Luc. 1, v. 25. (Vide Maldon., *ibid.*, v. 23.)

QUESTIO II. — In quo gradu licerit vel non licerit contrahere matrimonium in veteri Testamento? — Vel, qui gradus consanguinitatis et affinitatis fuerint prohibiti in lege Mosaica? Resp.: Ex Lev. cap. 18, colliguntur hæc duo: primò, ratione consanguinitatis, non licebat contrahere cum his, nempe cum patre vel matre; vel, quod idem est, cum filio vel filia, nec cum sorore; nec cum nepte, nec cum amita vel matertera. Secundo, ratione affinitatis, non licebat cum his, scilicet cum noverca, cum sorore privignâ, cum filia aut nepte privignâ, cum uxore patris, cum uxore fratris relicti (nisi frater reliquisset illam sine prole, juxta tertiam regulam supra assignatam), cum uxore filii, cum sorore uxoris privignæ, uxore adhuc vivente. Nam si mortua esset uxor, licebat.

Quæres an idem gradus sint etiam prohibiti apud Christianos? Resp.: Omnino sunt; et preter illos alii plures; ut patet ex Conc. Trid. sess. 24, can. 5. Et quidem in consanguinitate, prohibiti sunt quatuor gradus vel, quod idem est, consanguinitas usque ad

quantum gradum inclusivè reddit matrimonium invalidum. (Cap. *Non debet*. De Consanguin.) Similiter in affinitate prohibiti sunt quatuor gradus. (cap. cit.) Nisi quòd in Conc. Trid. sess. 24, cap. 4, statutum sit, ne affinitas ex fornicatione orta extendatur ultra secundum gradum.

Hic pro majori intelligentià duo notanda sunt. Primò : Consanguinitas est propinquitas duarum personarum, orta ex naturali propagatione; quarum vel una descendit ex altera, ut filius ex parente, nepos ex avo, pronepos ex proavo; vel ambe descendunt ex eadem, ut duo fratres ex eodem patre, duo nepotes ex eodem avo, duo pronepotes ex eodem proavo. (Valentia q. 3 de Matr. puncto 5, § Cognatio, et alii passim.) Affinitas est propinquitas duarum personarum, orta ex carnali copulà unius cum alterius consanguineo vel consanguineâ; sive copula fuerit licita, sive illicita. Quo pacto inter novercam et privignum est affinitas, quia interest carnalis copula inter novercam et consanguineum privigni, nempe privigni patrem. (Valentia ibid., § Affinitas.) Hinc sequitur gradus affinitatis distinguendos esse per ordinem ad gradus consanguinitatis, ut paulò post clariùs explicabo. Secundò, ut autem sciantur, quoto grada consanguinitatis, una persona distet ab aliâ, tres regulæ servandæ sunt, prima: In lineâ rectâ quæ est ascendentiùm et descendentiùm, tot gradus numerandi sunt, quot numerantur persone, exceptâ primâ. Itaque filius est in primo gradu consanguineus patri, nepos in secundo, pronepos in tertio, et sic deinceps. Secunda: In lineâ transversâ, quando utraque persona æqualiter distat ab eodem stipite communi, totidem gradibus distat inter se, quot gradibus distat à stipite. Unde fratres, qui æqualiter distant à patre, sunt consanguinei in primo gradu. Similiter filii fratrum sunt consanguinei in secundo gradu, propter eandem causam. Tertia in lineâ transversâ, quando utraque persona inæqualiter distat à communi stipite, quot gradibus distat persona remotior à stipite, totidem etiam distat ab altera. Unde filius fratris distat à suo patre in secundo gradu. Hæ tres regulæ valent in iure canonico, et servantur in causis matrimonialibus. (Vide Valentiam, loco cit., Bellarm. de matr. cap. 24, et alios.)

Ad cognoscendos autem gradus affinitatis, tradi solet hæc regulâ: Positâ copulâ carnali inter virum et feminam, quo gradu aliquis viro consanguineus est, eodem est affinis feminæ. Et vicissim, quo gradu consanguineus est feminæ, eodem affinis est viro. Nota: Licet omnes consanguinei viri contrahant affinitatem cum uxore illius, et rursùm, omnes consanguineæ uxoris contrahant affinitatem cum viro; consanguinei tamen viri et uxoris non contrahunt affinitatem inter se. (Cap. *Super his*, de Consanguinitate.)

Jam faciè intelligitur differentia veteris ac novi Testamenti quoad gradus consanguinitatis et affinitatis. In veteri prohibiti erant duo gradus consanguinitatis in lineâ rectâ. Primus, inter patrem et filium, vel inter matrem et filium; secundus, inter avum et nepotem, vel in-

ter aviam et nepotem. In lineâ transversâ, similiter duo. Primus, inter fratrem et sororem. Secundus, inter nepotem et amatam vel materam. Non tamen inter nepotem et patruum vel avunculum, ut notat Bellarm. c. 17. At in novo prohibiti sunt quatuor gradus in utràque lineâ. In rectâ quidem primus, inter patrem et filium; inter matrem et filium. Secundus inter avum et nepotem. Tertius inter proavum et pronepote. Quartus inter abavum et abnepotem. In transversâ autem, primus, inter fratrem et sororem; secundus inter fratrem et fratris vel sororis filiam; inter nepotem et amatam, vel materam; inter nepotem et patruum vel avunculum. Tertius inter fratrem et fratris vel sororis nepotem; inter pronepotem et amatam vel materam magnam. Quartus inter fratrem et fratris vel sororis pronepote.

Rursùm, in veteri Testamento prohibiti erant tres gradus affinitatis. In primo, non licebat contrahere cum novercâ; cum sorore privignâ; cum filiâ privignâ; cum uxore fratris; cum uxore filii; cum uxore uxoris. In secundo cum uxore patris. In tertio, cum nepote privignâ. At in novo, prohibetur etiam quartus gradus affinitatis. Itaque non licet contrahere cum uxore avi, vel pronepitis.

Solet disputari an omnes gradus qui lege Mosaicâ erant prohibiti, sint etiam jure naturali prohibiti? Resp.: Non omnes; nam Ecclesiâ in quibusdam potest dispensare, ut definitivè conc. Trident. sess. 24, Can. 5. Non posset autem dispensare, si omnes jure naturali essent prohibiti. Qui ergò hoc modo prohibiti sunt? Primò, certum est, omnes gradus consanguinitatis lineâ rectâ inter ascendentes et descendentes, jure naturali prohibitos esse; autem primus gradus in lineâ transversâ, qui est fratris cum sorore, prohibitus sit, dubium est. Plerique affirmant. Cajetanus negat, quia Cain Filius Adam, accepit sororem suam in uxorem. Nec peccavi contra jus naturæ. Bellarm., cap. 27, componit hanc liem. At quidem esse præceptum naturæ, non contrahere cum sorore, sicut est præceptum naturæ, non accipere alienum; sed non obligare in extremâ necessitate. Sicut ergò licitum est, in extremâ necessitate, accipere alienum panem et comedere, sic etiam licere in extremâ necessitate, contrahere matrimonium cum sorore. Fuit autem extrema necessitas in principio mundi; nam Cain non poterat aliam uxorem habere, nisi sororem suam. Secundò, probabile est, primum gradum affinitatis, qui est inter fratrem et novercam, lege naturali prohibutum esse, ut docet Bellarm., loco citato. Et probat ex eo, quia qui contraherent matrimonium in gradibus lege naturali prohibitis, puniebantur morte; qui autem contraherent in gradibus lege tantum Mosaicâ prohibitis, puniebantur leviori pœnâ. Levit. 20. At contrahentes cum novercâ puniebantur morte; ergò verisimile est, lege naturali prohibutum esse, contrahere cum novercâ. Ex dictis sequitur, reliquos gradus consanguinitatis et affinitatis, qui lege naturali non sunt prohibiti, prohibitos tantum esse humanâ auctoritate Christianis; quia tametsi apud Judæos prohibiti fuerint lege divinâ Mosaicâ, tamen illa lex nunc abrogata

est, nec Christianos obligat. Secundò sequitur, Pontificem in illis omnibus gradibus, qui lege naturali prohibiti non sunt, posse dispensare, sicut in multis dispensatum est.

QUESTIO III. — An poterint accipere uxores alienigenas? — Videtur non potuisse. Primò, quia Deus severè id prohibuit in veteri Testamento, Exod. 34, v. 16, et Deut. 7, v. 3, et 3 Reg. 11, v. 2; secundò, quia graviter punivit illos, quòd contrâ prohibitionem ipsius accipissent alienigenas, post mortem Josue. (Judic. 5, v. 5 et seq.) Tertio, quia cum Samson vellet accipere uxorem Philisteam, dixerunt ei parentes ejus: *Namquid non est mulier in filiabus fratrum tuorum, et in omni populo meo, quia vis accipere uxorem de Philistiis, qui incircumcisi sunt?* Judic. 14, v. 5. Quibus verbis significabatur, non licere accipere uxorem Gentilem. Quarto, quia juxta septimam legem superius assignatam, omnes viri debebant ducere uxores ex suâ tribu et cognatione. Sed contrâ est, primò, quia lex quinta superius assignata concedebat illis, ut acciperent alienigenas in bello captas. Secundò, quia multi acciperunt alienigenas, sine ullâ culpâ aut reprehensione. Sic Jacob accepit filias Laban idololatæ, Gen. 29, v. 28; Joseph filiam Putipharis, Ægyptiam, Gen. 41, v. 45; Moyses filiam Jethro, Æthiopiassam, Exod. 2, v. 21; Mahalon et Chelion, uxores Moabitidas, Ruth 1, v. 4. Similiter Booz, Ruth Moabitidem, Ruth 4, v. 10; Salmon, Rahab Chananeam, Matth. 1, v. 5; Samson, Philistæam, Jud. 14, v. 2; David filiam regis Gessur, 2 Reg. 5, v. 3; Salomon filiam Pharaonis regis Ægypti, 3 Reg. 5, v. 4; denique Esther nupsit Assuero, regi Persarum, qui erat Gentilis, Esther 2, v. 17.

Respondeo cum distinctione. Ordinariè non licebat Judæis accipere uxores alienigenas seu Gentiles; extraordinariè licebat in tribus casibus. Prior pars patet, quia erat illis prohibitum, propter periculum subversionis et idololatriæ. Hoc patet ex locis citatis. Exod. 34, v. 16: *Nec uxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis; ne, postquam ipsam fuerint fornicata, fornicari faciant et filios tuos in deos suos, id est, ne sint illis occasio idololatriæ.* Et Deut. 7, v. 2 et seq.: *Non inibis cum eis judas... neque sociabis cum eis conjugia. Filiam tuam non dabis filio ejus, nec filiam illius accipies filio tuo; quia seducet filium tuum, ne sequatur me, et ut magis serviet diis alienis.* Et 3 Reg. 11, v. 2: *Non ingrediamini ad eas, neque de illis ingrediantur ad vestros; certissimè enim mortent corda vestra, ut sequamini deos eorum.* Quæ testimonia intelliguntur potissimum de feminis Chananeis, quarum terram possessuri erant Judæi. Et quia post mortem Josue contempserant hanc prohibitionem, meriti à Deo puniti sunt, juxta illud Judic. 5, v. 5 et seq.: *Filii Israel habitaverunt in medio Chananaei, et Heithæ, et Amorruhi, et Pherezæi, et Hevæi, et Jebusæi; et duxerunt uxores filias eorum, ipsique filias suas filios eorum tradiderunt; et servierunt diis eorum. Feceruntque malum in conspectu Domini, et oblitii sunt Dei sui servientes Baalim et Astaroth, iratusque contrâ Israel Dominus,*

tradidit eos, in manus Chusan Rasathaim, regis Mesopotamiam, servieruntque ei octo annis. Posterior pars probatur; quia extraordinariè poterant accipere uxores gentiles, in his tribus casibus. Primò, si uxores, relicto Gentilismo, converterentur ad cultum veri Dei; tunc enim cessabat periculum subversionis et idololatriæ. Sic conversa fuit Ruth Moabit; sic Rahab; sic alie plures; et hoc sensu concessum fuit accipere alienigenas bello captas, Deut. 21, v. 11 et seq. Nor enim fuit concessum, nisi priùs raso capite, præcisus unguibus, mutata veste, delicto patre et matre. Nam per hujusmodi caeremonias significabatur, quòd priùs deberent ejurare ritus et mores patriæ, ac præcipuè cultum falsorum deorum. (Vide Serar. in cap. 6 Josue, q. 30.) Secundò, si Deus excoletet aliquem Judæum, ut acciperet uxorem gentilem, etiam in gentilismo permaneret. Sic excoletus Samson, ut acciperet Philisteam; quod parentes illius ignorabant, juxta illud Judic. 14, v. 4: *Parentes autem ejus nesciebant, quòd res à Domino fieret, et quæreret occasionem contrâ Philistinum.* Sic excoletus Esther, ut mberet Assuero regi gentili; quia ex tali matrimonio multa bona toti Judæorum genti erant obventura. Tertio, si esset aliqua necessitas vel urgens causa, cur acciperent uxores alienigenas. Sic excusari poterant Mahalon et Chelion, accipiendo uxores Moabitidas. Erant enim juvenes in fervore ætatis; erant in alienâ patriâ, erant egentes et famelici. Nullum apparebat remediùm, vel contra fervorem libidinis, vel contra famem et egestatem, nisi ducerent uxores illius loci, à quibus sustentarentur. Unde Rupertus, lib. 4 in Matth.: *Itam (Mahalonem intellige) non lex justificat, sed necessitas excusat, scilicet famem, quæ facta fuerat, et propter quam, ut Scriptura refert, abiit homo de Bethlehem.* Et ibidem: *Nisi necessitas illos excusaret, nec ipsi uxores ducere debuissent Moabitidas.* Quod enim spectat illud Valentianum imperatoris in Novellis L. 11. Theodosiani codicis: *Nihil turpe, nihil vetitum creditur curare, sola cura est, ut quaticunque sorte vivatur.* (Vide Serarium in cap. 1, Ruth, q. 11.) Porro, an omnes illi, quos antè diximus accepisse uxores gentiles, poterint excusari mo istorum casuum, non est hujus loci disputare. Consat aliquos excusari potuisse, ut jam dictum est; Salomonem non potuisse, ut patet 3 Reg. 11, v. 1 et seq. De reliquis disputant suo loco interpretes. Quot ultimo loco objiciebatur, viros debuisse ex suâ tantum tribu et cognatione accipere uxores, jam examinandum est.

QUESTIO IV. — An Judæi poterint accipere uxores extrâ suam tribum et cognationem? — Dicitur est, ordinariè non potuisse accipere uxores gentiles, sed tantum hebreas. Nunc questio est, an promissè poterint accipere hebreas ex quacunque tribu? An verò necesse fuerit, ut quibuscunque acciperet ex suâ tribu, et non ex aliâ? Ratio dabitur sumitur ex illâ lege, quam suprà allegavi: *Omnes enim viri ducunt uxores de tribu et cognatione suâ; et cunctæ femine de eadem tribu maritos accipient; ut hereditas permaneat in familiis, nec sibi miscantur tribus, sed ita maneat, ut à*

Domino separato sunt. (Num. 36, v. 7 et seq.) Quae sanè lex, si spectemus verba, videtur fuisse generalis, ita ut nulli liceret contrahere matrimonium extrà suam tribum aut cognationem. Et sic sentient Lyran. et Abulensis. in illum loc. et Torriell. in annal. anno mundi 2383, n. 51; nisi quod excipiant Levitas. Nam illa lex propter lata est, ne paternas hereditates, per matrimonia diversarum tribuum, de una tribu in aliam transferrentur, sed singulae hereditates manerent in suis tribubus. Ad Levite non habebant paternas hereditates, nec ullius alterius hereditatis erant capaces; ac proinde non fuissent translate hereditates ex una tribu in aliam, etiamsi Levite contraxissent matrimonia cum hominibus aliarum tribuum. Alii probabiliter putant, non fuisse legem generalem, sed tantum obligasse eas feminas, quae succedebant in hereditatem patris, propter defectum masculae proles; et similiter eos tantum viros, qui tales feminas ducabant in matrimonium. Huiusmodi enim viros ac feminas debuisse esse ejusdem tribus et cognationis. Ità Burgensis, Cajetanus, Oleaster, Vatablus, Cornelius in cap. 56 Num. Ratio sumitur ex occasione illius legis, quae fuit huiusmodi: Deus dederat duplex præceptum Moysi in deserto, unum, ut filii Israel, quando venirent in terram promissionis, sorte eam dividerent, et unaquaque tribus ac familia haberet suam certam portionem, ac hereditatem, exceptâ tribu Levi. Alterum, ut si aliquis paterfamilias moreretur sine filiis, filiae essent heredes. (Num. 27, v. 8.) Contigit postea, ut Salphad, qui erat de tribu Manasse, moreretur sine filiis et relinqueret tantum filias. Ità filiae erant heredes. Hinc orietur questio, an iste filiae possint nubere maritis aliarum tribuum? Nam si nubent, hereditas illarum erat transiura ad alias tribus. Sin minus, non erat libertas nubendi, quibus vellent. Igitur ad hanc questionem respondit Deus per Moysen, ut non nubent, nisi in sua tribu: ne, si extrà suam tribum nubent, hereditas ad alias tribus derivaretur. Haec autem responsio non erat generalis, sed pertinebat ad eas tantum feminas, quae erant heredes suorum parentum; ad alias minimè. Haec sententia dupliciter confirmari potest. Primò, ex Hebraeo textu, qui sic habet: *Omnia femina hereditatis hereditatem, nubet uni ex tribu sua.* Deinde, exemplo eorum, qui, quòd isto casu non comprehenderentur, extrà suam tribum contraxerunt matrimonia. Sic David, qui fuit de tribu Iuda, duxit Michol, filiam Sadaï, de tribu Benjamin. Sic filii Israel jurarunt, quòd non vellent filias suas dare Benjaminitis. (Judic. 21, v. 1.) Ex quo colligimus, illos id antea facere solitos. Sic denique omnes illi, quos supra diximus accepisse uxores Gentiles seu alienigenas.

Questio v. — Quae sit differentia inter matrimonium veteris ac novi Testamenti? — Resp. Unum differt ab altero, sicut Synagoga ab Ecclesia, vel sicut matrimonium Abraham ab ancilla, à matrimonio ejusdem cum liberâ, vel generatim, sicut umbra imaginis, ab ipsâ imagine. Nam sicut Synagoga fuit imperfectior quàm Ecclesia; et matrimonium cum ancilla imper-

fectius, quàm cum liberâ; et umbra imaginis imperfectior, quàm ipsa imago: ità matrimonium mosaicum fuit imperfectius, quàm matrimonium nostrum. Et quidem multis modis. Primò, quia nostrum matrimonium est sacramentum à Christo institutum, quod confert gratiam, sicut baptismus et alia sacramenta. (Trident. Sess. 24. Can. 1; D. Thom. in Suppl., q. 42, art. 1 et 5, et alii passim.) At mosaicum non fuit sacramentum. Itaque duo spectanda sunt in nostro matrimonio. 1° Contractus civilis. 2° Ratio sacramenti, quae contractui supervenit. In priori convenit cum mosaico, in posteriori differt. Secundo, mosaicum poterat dissolvi per libellum repudiij, ut dicam cap. 25. Nostrum non potest hoc modo dissolvi. (Trid. Can. 5 et 7.) Sicut Synagoga à Deo repudiata est; Ecclesia verò nunquam repudiabitur. Et hoc aptè significatur per Abraham, qui repudiavit Agar, quae erat ancilla, non autem Saram, quae erat libera. Tertio, mosaicum admittebat polygamiam; nostrum non admittit. Itaque licebat per legem Mosaicam, habere plures simul uxores (cap. seq.) per, evangelicam non licet. (Trid. Dan. 2.) Sicut Deus in veteri Testamento non solum habebat filios adoptivos ex Synagoga, sed etiam ex gentilitate; at in novo nullum habet, nisi ex Ecclesia, quam solam agnoscit pro sua sponsa. Quarto, in mosaico, duo tantum gradus consanguinitatis, et tres affinitatis erant prohibiti; in nostro, plures. (Suprà quaest. 2.) Quintò, mosaicum, ut plurimum, debebat contrahi inter virum et feminam ejusdem tribus; nostrum non adstringitur ad certam tribum. Sextò, in lege Mosaicâ, frater debebat accipere uxorem fratris sui defuncti, si mortuus esset sine prole; in evangelicâ nulla talis est obligatio.

In eo tamen conveniunt, quòd, sicut juxta legem Mosaicam non licebat contrahere matrimonia cum infidelibus et idololatris; ità juxta evangelicam non liceat cum infidelibus et haereticis. Hoc interest, quòd si Christianus contrahat cum feminâ infidelis non baptizata, matrimonium sit irritum; si cum haereticâ, sit quidem illicitum, non tamen irritum.

CAPUT XXII.

DE POLYGAMIA.

Polygamia idem est, quod pluralitas uxorum; est ergò questio, an in veteri Testamento liceret uni viro habere simul plures uxores? Ratio dubitandi est, quia nec Adam, nec ullus alius ab initio mundi, usque ad diluvium, habuit simul plures uxores, nisi solus Lamech. (Gen. 4, v. 19.) Qui idcirco reprehenditur à Nicolao Papâ in epist. ad Lotharium regem, ubi illum vocat adulterum. (Cap. an non 24, quaest. 5.) At si licuit habere plures, cur Lamech eo nomine reprehenditur? Cur nullus alius, ex tot millibus virorum, qui vixerunt antè diluvium, plures habuit? At contra est, quia multi sancti viri post diluvium, polygamia uni sunt, quod non fecissent, si fuisset prohibita. Nam Abraham habuit duas uxores; Saram et Agar; Jacob duas; Liam et Rachelem; Elcanâ duas: Amnân et Phenennam; David plures: Achinoam, Abigail,

Maacha, Haggith, Abitail, Eglam, Bethsabee, Michol, et sic deinceps.

Respondetur: Polygamia repugnat primæ institutioni matrimonij, quæ à Deo facta est in paradiso; repugnat etiam aliquo modo legi naturæ; repugnat tamen concessi, ut post diluvium liceret habere plures uxores, quod antè diluvium non licebat. Haec concessio, quam alii dispensationem vocant, confirmata est per legem Mosaicam; sed revocata per evangelicam, quia Christus in evangelio reduxit matrimonium ad primam institutionem, ita ut non amplius liceat habere plures simul uxores. Haec singula confirmanda sunt per totidem conclusiones.

CONCLUSIO PRIMA.—Polygamia repugnat primæ institutioni matrimonij, quæ à Deo facta est in paradiso.— Sic docent Hieron., Chrysost., Theophil., Beda, Anselm. in cap. 19 Math., Ambros. in lib. de viduis circa fin., Aug. lib. 1 de Nuptiis et Concupis. cap. 9, asserentes matrimonium initio institutum fuisse inter unum et unam, et consequenter exclusam polygamiam; quod dupliciter probari potest. Primò ex Scripturâ, quæ utitur numero singulari. Genes 1, v. 27: *Masculum et feminam creavit eos.* Et cap. 2, v. 24: *Relinquet homo patrem suum et matrem, et adheret uxori suæ; et erunt duo in carne una.* Non dixit in plurali, masculum et duas vel tres feminas creavit; nec adhereret uxoriibus suis; nec erunt plures in diversa carne. Secundò, ex ipsâ hominis creatione. Nam si Deus voluisset Adamum habere plures uxores, sine dubio creasset illi plures feminas, quas in uxores ducere potuisset, at unam tantum creavit; voluit ergò unâ uxore contentum esse. Undè Innocentius, cap. *Gaudemus*, de Divortijs, accommodatè ait unam tantum costam in unam feminam, non plures in plures feminas fuisse conversas.

CONCLUSIO II.—Polygamia repugnat etiam aliquo modo legi naturæ.— Ità Innoc. loco cit., D. Th., supp. quest. 65, art. 1, et alii passim theologi, excepto Durando, et aliis pauculis. Et probatur ex dictis, quia si polygamia omninò conformis esset naturæ, Deus, qui est auctor naturæ, ab initio illam instituisset, præsertim cum eo tempore fuisset maxime necessaria ad propagandum genus humanum; at Deus non instituit tunc polygamiam, sed monogamiam; ergò polygamia non est omninò conformis legi naturæ. Secunda ratio est quòd contrà legem naturæ fit, quando res uni tradita, et ab eo legitime possessa, alteri traditur possidenda; sed maritus in matrimonio tradit corpus sui potestatem uxori; ergò jure naturæ non potest illam alteri tradere. Insuper, quidquid repugnat fini matrimonij à naturâ intento, hoc repugnat legi naturæ; at pluralitas uxorum repugnat fini matrimonij à naturâ intento. Et quidem duplici fini. Alter est, mutuum obsequium viri et feminae, alter remedium concupiscentiæ. Utrique repugnat pluralitas uxorum; priori quidem, quia nihil magis repugnat mutuae charitati et obsequio conjugum in domesticâ vivendi ratione, quàm rixæ et contentiones; at si unus vir haberet plures uxores,

facillimè inter eas oriretur contentio, emulatio et invidia; maxime si una plus, alia minus à viro diligeretur; vel si una esset sterilis, altera fecunda. Exempla sunt in Scripturis, nam Sara non potuit ferre Agar. (Gen. 21, v. 10.) Rachel invidet Lia propter fecunditatem. (Gen. 30, v. 1.) Phenenna affligebat Annam. (1 Reg. 1, v. 6.) Posteriori verò, quia qui plures habet uxores, non possit omnibus et singulis satisfacere quoad ipsarum libidinem et concupiscentiam. Dixi in conclusione, aliquo modo; non enim absolutè et simpliciter contrà naturam est, habere plures uxores, sed tantum ex parte; quod sic explicò: Finis matrimonij triplex est, primus, procreatio seu propagatio proles; secundus, mutuum obsequium conjugum in domesticâ vivendi ratione; tertius, remedium concupiscentiæ. Primus, est primarius, seu principalis; reliqui duo, secundarij. Igitur polygamia non repugnat fini primario, id est, procreationi et propagationi proles, quia quò quis plures habet uxores, potest plures liberos procreare; sed repugnat finibus secundarijs, ut ostensum est. Undè sequitur, polygamiam ratione finis primarij, conformem esse legi naturæ; ratione secundarij repugnantem. Et hoc probant tria argumenta pro conclusione allata. Sed secundum debet explicari hoc modo: contrà legem naturæ fit, quando res uni tradita ad certum finem, ità traditur alteri, ut ille finis impediatur; non autem, quando res uni tradita ad certum finem, ità traditur alteri, ut ille finis non impediatur. Si ergò vir daret potestatem sui corporis uni feminae, vel ad mutuum obsequium, vel ad remedium concupiscentiæ, faceret contrà legem naturæ, si eandem traderet alteri feminae ad eundem finem; quia tunc finis ille impediretur. Si autem daret uni ad procreationem proles, et alteri ad eundem finem, non faceret contrà legem naturæ, quia per hoc finis ille non impediretur.

CONCLUSIO III.—Deus concessit post diluvium, ut liceret habere plures uxores, quod antè non licebat.— Ità auctores citati; ratio sumitur ex ipso facto: nam constat, ut initio dixi, quosdam sanctos viros habuisse plures uxores, quas procul dubio non accepissent, nisi fuisset illis à Deo concessum; et quavis aliqui dubitent de Abraham (de quo paulò post), tamen de Jacob, Elcanâ, David, et quibusdam alijs dubitari non potest. De Jacob constat ex illo Genes. 30, v. 25-26: *Dixit Jacob socio suo... da michi uxores, et liberos meos, pro quibus servivi tibi, ut obeam.* De Elcanâ, 1 Reg. 1, v. 1-2: *Elcanâ... habuit duas uxores: nomen uni Anna; et nomen secundæ Phenenna.* De Davide, 1 Reg. 25, v. 42-45: *Surrexit Abigail... et secuta est nuntios David, et facta est illi uxor. Sed et Achinoam accepit David de Jethrael, et fuit utroque uxor ejus.* Et 2 Reg. 2, v. 2: *Ascendit ergò David, et duæ uxores ejus, Achinoam Jethraelites, et Abigail.*

Quares 1° An haec concessio polygamiae primo omnium facta sit Abraham? Respondeo: Non legimus quomquam post diluvium habuisse plures uxores, antè tempora Abrahami. De Abrahamo qua-

stio est; plerique docent, habuisse illum duas uxores, Saram et Agar. Alii contrā, Saram fuisse legitimam uxorem, Agar non uxorem, sed concubinam. Quod tripliciter probant. Primum ex illo Gen. 15, v. 5-6: *De dieque Abrahami cuncta quae possederat Isaac, filiis autem concubinarum largitus est manerā.* Ubi per concubinas intelliguntur Agar et Cetura. Secundum, ex verbis Judaeorum, Joan. 8, v. 41: *Nos ex fornicatione non sumus nati, id est, non sumus nati ex Agar, concubina Abrahamae, sed ex Sara, legitima ejus uxore.* Tertio, quia aliqui Patres ita sentiunt, ut Ambr. lib. 1 de Abrahamo, cap. 4, et Aug. lib. 2 contrā advers. Leg. et proph. cap. 19 et lib. 22 contrā Faust. cap. 50, et lib. 16 de Civit. Dei, cap. 25: ambo enim excusant Abrahamum, quod vivente legitima uxore quasiverit filium ex ancilla; asserentes eum id fecisse, non ex libidine, sed ex amore posteritatis. Quod si putasset Agar fuisse legitimam ejus uxorem, non opus erat tali excusatione. Haec tamen sententia non placet, primum, quia magnam injuriam facit Abrahamo, quasi sciens commiserit adulterium; quod absit à tanto patriarcha; secundo quia repugnat Apostolo ad Gal. 4, v. 22, ubi ait Abrahamum habuisse duos filios, unum de ancilla, et unum de libera; et per hoc 1° esse significatum, quod Deus habiturus esset duos populos, unum ex Synagoga, alterum ex Ecclesia. Ergo ex sententiā Apostoli, Abrahami fuit figura Dei; duo filii Abrahamae, Isaac et Isaac, fuerunt figura duorum populorum, nempe populi Judaici, et populi Christiani; Agar, mater Ismaelis, fuit figura Synagoga; et Sara, mater Isaac, figura Ecclesiae; at sicut Ecclesia est legitima, non autem adulterina mater Christianorum, ita Synagoga fuit legitima, non autem adulterina mater Judaeorum: ergo similiter, sicut Sara fuit legitima mater Isaac, ita Agar, legitima mater Ismaelis: et consequenter, utraque legitima uxor Abrahamae.

Ad argumenta contraria sic resp. Ad primum, nomen concubinam saepe sumitur pro veris uxoribus, secundarias scilicet et ignobilioribus. Nam inter plures unius viri uxores solent una esse primaria, quae erat domina et gubernatrix familiae, cui reliquae deferabant. Sic Sara erat domina. Agar ancilla, utraque tamen uxor. Tameis igitur Agar et Cetura, loco citato, vocentur concubinae Abrahami, erant tamen uxores; et alibi sic vocantur; Agar quidem Gen. 16, v. 5, Cetura verò Gen. 25, v. 1. (Vide Pererium et Cornelium in cap. 25 Gen. 4, v. 5, et Bellarm. de Matrim. cap. 11.) Nota, Abraham habuit tres uxores, unam primariam, quae erat Sara; duas secundarias, quae erant Agar et Cetura. Non tamen habuit tres simul, sed tantum duas, Saram et Agar. Nam post mortem Sarae, duxit Ceturam, (Gen. 25, v. 1.) Ad secundum, Judaei non loquuntur de fornicatione carnali, sed de spirituali, id est, de idololatria. Itaque sensus illorum non est hic: Nos non sumus nati ex Agar, concubina Abrahamae, sed hic potius: Nos non sumus idololatrae, sed cultores veri Dei. Hoc patet ex illis ipsorum verbis: *Nos ex fornicatione non sumus nati; unam patrem habemus Deum.* Quae postea-

riora verba non cohaerent cum prioribus, si esset sermo de fornicatione carnali. Non enim esset bona conexio, si dixissent: Nos non sumus nati ex concubina Abrahamae, sed unum patrem habemus Deum. Haec autem est bona conexio: Nos non sumus cultores idolorum, sed unius veri Dei; vel nos non descendimus ex gentilibus idololatriis, sed ex Patriarchis unius Dei cultoribus. (Vide Aug. et Maldon. in illius loco, et Bellarm. de Matrim. cap. 11.) Ad tertium Ambr. et Aug. non dissentiant à nobis. Nam Ambr. tripliciter excusat Abrahamum, primum, quod eo tempore nondum esset prohibitum adulterium per legem scriptam; secundo, quod amore posteritatis, non ardore libidinis id fecerit, uxore consentiente et tandem poenitentiam egerit; tertio quod non peccaverit, sed futurum mysterium significaverit, nempe illud mysterium, quod explicat Apost. ad Galat. 4, v. 24. (De quo suprā.) Haec tertia excusatio est vera; ex qua sequitur, Abrahamum ex instinctu Dei fecisse, quod fecit, et in suo facto significaverit, fore aliquando ut Deus conjungeret sibi Synagoga et Ecclesiam, sicut ipse conjunxerat sibi Agar et Saram. Porro Aug. non negat Agar fuisse uxorem Abrahami (cūm Scriptura disertè hoc affirmat, Gen. 16, v. 5), sed solum defendit Abrahamum contrā Manicheos, asserendo illum, vivente adhuc Sara uxore, accepisse Agar ancillam, non ex libidine, ut putabant Manichei, sed ex amore posteritatis; et quidem Sara consentiente et instigante. Quod est verissimum, ut patet Gen. 16, v. 2. Notandum est autem quod Sara, cūm adverteret se esse sterilem, videtur ex divina inspiratione instigare Abrahamum, ut acciperet Agar ancillam, et ex illa prolem suscitaret, ad praefigurandum mysterium, de quo dictum est. Sicut etiam Rebecca, ex divino instinctu, instigavit Jacob, filium suum, ut fingeret se esse primogenitum, et hoc pretextu peteret à patre suo Isaac benedictionem; quae res etiam non carebat mysterio.

Quaerit 2°: Quare Deus post diluvium concessit polygamiam, quae antea non erat concessa. Respondo: Concessit illam duplici de causa, primum, ad propagandam prolem, qui est primarius finis matrimonii; secundo, ut esset figura seu typus pluralitatis seu multitudinis gentium, quae Christo, tanquam sponso, erat conjungenda. (Aug. lib. de Bono conjug. cap. 18; D. Thom. suppl., qu. 65, art. 2 ad 5; Valentia, qu. 1 de Matrim., p. 5.) Sed quare propter easdem causas, non concessit illam in principio? Respondeo hoc pendere ex liberā ipsius voluntate. Potest tamen dari haec causa, quia monogamia, quam instituit in principio mundi, poterat utramque praestare, tum, quia erat sufficiens ad propagandam prolem, tum quia erat typus seu figura conjunctionis Christi cum Ecclesia. Notare est Christum posse conferri vel cum Ecclesia, quae est una, vel cum multitudine gentium, quae recipiuntur in Ecclesiam; posteriori modo fuit representatus per monogamiam; posteriori per polygamiam: nam sicut ante diluvium, vir conjunctus uni tantum uxori, erat figura conjunctionis Christi cum una Ecclesia, ita post diluvium, vir conjunctus pluri-

bus uxoris erat figura conjunctionis Christi cum multis populis ac gentibus. Sed cur Deus ad eundem planè finem, nempe ad propagandam prolem, primum ordinavit monogamiam, deinde polygamiam? Respondeo quod Deus solet pro diversitate temporum, ordinare diversa media ad eundem finem. Sic ad dirigendum hominem in suis actionibus, ordinavit primum legem naturalem, deinde legem Mosaicam, postremò legem evangelicam. Similiter ad sustentationem hocalinis, concessit primum carnes animalium, sine ullā restrictione; postea restrinxit hanc concessionem ad carnes eorum tantum animalium, quae in lege Mosaicā habebantur munda; tandem sublata hāc restrictione reddit ad primam concessionem. Idem dico in proposito. Ad propagationem prolis ordinavit primum monogamiam, deinde concessit polygamiam; demum, explosa polygamia, revocavit monogamiam, et simul commendavit caelibatum ac virginitatem.

Dices: Polygamia est utilior ad propagandam prolem, quam monogamia. Resp.: Itā quidem nos putamus; sed aliter res habet in consilio et providentiā Dei. Quod patet ex eventu. Nam quando instituit monogamiam in paradiso, dixit Adamo et Evae: *Crescite et multiplicamini*; quibus verbis dedit illis et posteris eorum benedictionem et fecunditatem. Itaque monogamia, conjuncta cum hāc benedictione, erat sufficientissima ad humani generis propagationem. Quando autem cessante hāc benedictione, ceperunt feminae esse steriles, tunc concessit polygamiam, ut hāc ratione sterilitatem compensaret. Sic contigit Abrahamo; habebat uxorem sterilem; concessa est illi alia uxor, ut prolem suscitaret, Gen. 16, v. 2. Postea, multae aliae steriles feminae subsecute sunt, ut Rachel, uxor Jacob, Anna, uxor Elcanae, Michol, uxor David; et sic deinceps.

Dices praeterea: Polygamia, ut supra ostensum est, repugnat secundario fini matrimonii, qui est mutuum obsequium conjugum, et remedium libidinis. Cur ergo Deus illam concessit? Respondeo: Deus pro sua providentiā, obtulit sufficiens subsidium, vel ad tollendam illam repugnantiam, vel certè ad cavendum ne oblesset, sed potius ut prodesset, primum, quia feminas, quae nubebant uni viro, hortabatur ad conservandam concordiam. Sic per Angelum hortatus est Agar ancillam Abrahamae, ut se submitteret et accommodaret Sarae, ad cavendam contentiones, Gen. 16, v. 9; secundo, aliquando permittebat hujusmodi contentiones ad exercitium patientiae, et postea magno beneficio compensabat. Sic permisit Annam alligari à Phenennā; et postea consolatus est eam concessione inasperatae prolis, 1 Reg. 1 v. 20, et cap. 2, v. 1. Tertio, aliquando mitigabat astum libidinis, ut non opus esset frequentius usui matrimonii. Sic fecit Sarae, filiae Baguelis, quod ipsa caeteris, Tob. 5, v. 16: *Tu scis, Domine, inquit, quia nunquam concepit virum, et mundanum seriori animam meam ab omni concupiscentiā.* Et infra, v. 18: *Virum autem cum timore tuo, non cum libidine meo consensu suscipere.*

CONCLUSIO IV. — Haec concessio divina, quae licet

habere plures uxores, confirmata est per legem Mosaicam. — Hoc tripliciter probari potest, 1° quia nunquam est revocata per legem Mosaicam; 2° quia viri sancti, qui vixerunt in lege Mosaicā, habuerunt plures uxores, ut Elcana, David et alii; 3° quia lex Mosaicā videtur polygamiam approbare, Deut. cap. 21, v. 15 et seq.: *Si habuerit homo uxores duas, unam dilectam et alteram odiosam, generitque ex ea liberos, et fuerit filius odiosus primogenitus, volueritque substantiam inter filios suos dividere; non poterit filium dilectae facere primogenitum, et praeferre filio odioso; sed filium odiosum agnoscat primogenitum.* Ubi sermo est de veris uxoribus, tum quia in textu vocantur uxores, tum quia filii illarum poterant esse haeredes patris, et dividere substantiam illius; quod non licuisset, si altera fuisset uxor, et altera tantum concubina; nam filii concubinae non potuissent esse haeredes.

CONCLUSIO V. — Haec concessio revocata est à Christo, ut jam non liceat habere plures uxores. — Sic definitum est in conc. Trid., sess. 24, can. 2, contrā Luther. et Anabaptistas. Kemnitius et alii Lutherani idem sentiunt contrā Lutherum; et merito: non Christus in Evangelio redidit matrimonium ad primam institutionem, et revocavit concessionem, quae Judaeis erant factae: nam duo erant illis concessa ex indulgentia. 1° Ut dato libello repudi, possent suas uxores dimittere, et alias ducere. 2° Ut possent plures simul habere uxores, et liceret à Christo revocatum est, Matth. 19, v. 6; prius quidem his verbis: *Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.* Et infra, v. 8-9: *Moses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ad initio autem non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur; et qui dimissam duxerit, moechatur.* Posteriori verò his, v. 4-5 ejusdem capituli: *Qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos; et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adheret uxori suae. Ubi illa particula, ab initio non fuit sic, manifestè significat, ea quae Judaeis erant permessa, fuisse contrā primam matrimonii institutionem. Et est hic sensus: Ab initio non licebat dimittere uxores; ab initio fecit Deus masculum et feminam, id est, unum viro dedit unam tantum uxorem. Igitur ab initio, nec fuit libellus repudi, nec polygamia; sed utrumque permissum fuit Judaeis ex quadam indulgentiā. Nunc permissio illa revocatur, et reditur ad primam institutionem; sic explicant interpretes. Eodem sensu loquitur Apostolus, Rom. 7, v. 5: *Mulier... vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro; si autem mortuus fuerit vir ejus, libera est à lege viri, ut non sit adultera si fuerit cum alio viro.* Quod est contrā concessionem repudi. Et 1 Cor. 7, v. 2: *Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habent, et unaqueque virum suum habent.* Etrursim, v. 4: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed viri. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Quod est contrā concessionem polygamiae.*

Ex dictis colligo tria argumenta contrā polygamiam: primum, Christus vult eo modo servari matrimonium

apud Christianos, quo ab initio fuit institutum in paradiso; sed ab initio fuit institutum inter masculum et unam feminam, non inter masculum et plures feminas; ergo Christus vult eo modo servari apud Christianos. Alterum, quod dicitur de eo moechari, qui dimissa uxore aliam duxerit; ergo nec licet priorem dimittere, nec plures simul habere. Nam si non licet novam accipere, priore vivente, certe pluralitas uxorum prohibita est. Tertium, sicut mulier non habet potestatem sui corporis, ita nec vir; sed et mulier, ex eo precise, quod non habet potestatem sui corporis quam viro tradidit, non potest alterum virum accipere, priore adhuc vivente; ergo similiter de viro dicendum est. Hoc argumentum fundatur in jure evangelico, quodquid sit de jure naturali. Nam secundum legem evangelicam, vir et mulier, in hac parte, sunt pariter conditionis. Sicut ergo secundum legem evangelicam, non licet mulieri habere duos viros, ita nec viro duas uxores; quare? quia, sicut uxor dat viro plenam potestatem sui corporis, quoad usum matrimonii, ita vicissim vir uxori; ergo sicut illa non potest alteri viro eamdem potestatem dare, nisi per injuriam, ita nec ille potest alteri uxori dare, nisi per injuriam. (Vide Aug. de adul. conjug., cap. 8 et 9, ubi pulchre explicat equalitatem viri et uxoris, de qua hic agimus.)

Dices: Valentinianus imperator, qui fuit pius et catholicus, legem promulgavit ut liceret unicuique duas uxores habere, teste Socrate, lib. 4. Historiar., cap. 27. Resp.: Valentinianus merito reprehenditur ab omnibus catholicis. Et quidem duplici titulo, primo, quod arrogaverit sibi potestatem, quam non habuit. Non enim licebat illi abrogare legem evangelicam a Christo latam, et aliam contrariam statuere; secundò, quod pretextu hujus legis, voluerit suam turpitudinem et libidinem occultare. Nam ipse, cum haberet legitimam uxorem, nomine Severam, ex qua susceperat Gratianum, aliam insuper duxit, nomine Justinam, quae suam amore tenebatur. No igitur solus esset polygamus, quæsitivus socius sui sceleris, permittendo omnibus polygiam.

Juxta ea, quæ hæc dicta sunt, tria tempora distingui possunt, primum, ab initio mundi usque ad Abrahamum; secundum ab Abrahamo usque ad Christum; tertium a Christo usque ad finem mundi: in primo, fuerunt primi parentes cum suis posteris; in secundo Judæi cum suis progenitoribus, Abrahamo, Isaac et Jacob; in tertio sunt Christiani. In primo viguit sola monogamia; in secundo concessa est polygamia; in tertio reducta est monogamia, et explosa polygamia. Quid hoc significat? Nihil aliud, quam quod Deus initio mundi instituerit matrimonium in perfecto statu, deinde, ex quadam indulgentia permisit quædam Judæis, que multum derogabat perfectioni matrimonii; denique reduxit matrimonium ad primævam perfectionem. Hoc in multis aliis solet evenire, v. g.: Natura humana ab initio fuit creata in sua perfectione; paulatim degeneravit per peccatum; tandem per Christum restaurata est. Omitto similia exempla, quæ nota sunt.

1. Zelotypia, ut licet sumitur, frequens inter conjuges mala est; in eo consistit, quod alter alterum de adulterio suspectum habeat. De qua lata fuit lex Moisaica, Num. 5, v. 14 et seq., prescribens modum investigandi, an mulier, quam vir suspectam habeat de adulterio, verè adultera esset, necne? Adulteria enim solent occultè committi, ut per testes probari non possint. Deus igitur, qui oculorum judex est, prescripsit hunc modum explorandi: Vir suspectam uxorem ducebat ad sacerdotem coram tabernaculo; offerbat ibi oblationem zelotypiæ, nempe, farinam hordeaceam, sine oleo et thure; sacerdos accipiebat aquam sanctam in vase fictili, et in eam immittelat paulillum terre de pavimento tabernaculi, et ista aqua terre permixta vocabatur *aqua amarissima*; super hæc aquam proferebat maledictiones; discooperiebat caput mulieris, et in manibus ejus ponebat oblationem zelotypiæ, id est, farinam hordeaceam; tunc similiter proferebat maledictiones super mulierem, dicens: Si innocens es, non nocbit tibi aqua ista amarissima, in quam maledicta congressi; si vero rea, subjacebis his maledictionibus: *Domine... (in cuius conspectu stas) putrescere faciat fœnur tuum; et tuncis uteris tuas dirumpatur.* (Num. 5, v. 21.) Mulier respondebat: *Amen, amen*; sacerdos hæc secundas maledictiones scribebat in libro; mox scripturam abluibat aqua, quam habeat in vase fictili; farinam hordeaceam accipiebat ex manu mulieris, et partem illius adolebat mulieri libens. Et si era rea, statim femore putrescente, et utero intumescente, dirumpelatur, et sic exspirabat. Addunt Rabbinii, eodem tempore, quod adultera puniebatur, divinitus punitum fuisse adulterum, etiam absentem, cum quo occultè peccaverat. Quod, an verum sit, non satis constat.

Quæres 1° quare Deus instituit hunc modum investigandi adulterium? Resp.: Quia volebat ostendere se esse presidem ac vindicem fidei conjugalis; se esse testem et protectorem innocentiam, ne scilicet zelotypia, si nullus esset innocentia testis, signaret in matrimonio lites, rixas, homicidia; se oculis scelerum videre, manifestare, punire; adulterium esse gravissimum scelus, publicæ penæ et confusione plebis dignum, ut uxores, si non amore castitatis, saltem timore penæ et confusions, in officio continerentur.

Quæres 2° quid significaverit illa cæremonia, quæ adhibebatur. Resp.: Erant varie cæremonia, quæ adhibebantur: primo, oblatio farinæ hordeaceæ, sine thure et oleo. Quare sine thure? quia tunc symbolum est devotionis et bonæ fame; at zelotypia infamia plena. Quare sine oleo? quia oleum est symbolum lenitatis et misericordiæ; at zelotypia crudelis, tunc ex parte adultere, tunc ex parte poenæ, quæ illi imponitur. Secundo, terra de pavimento sumpta, et in aquam immissa, utrumque vile et abjectum. Et declarat adulterum esse vilem instar lutosi pulveris,

qui pedibus calcatur, juxta illud Eccli. 9, v. 10: *Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in viâ calcabitur.* Tertio aqua amarissima. Quorsum? quia adultera coram sacerdote et populo afflictebatur magna amaritudine animi, propter publicam confusionem. Quarto, aqua maledictionibus sacerdotis onusta, quæ significat, adulteris divinis maledictionibus obnoxias esse. Quintò, caput mulieris discooperitum, nempe, quia omnia Deo nuda et aperta sunt; nec adultera, quia in oculo sunt, latere eum possunt. (Vide Theodoret., qu. 10.)

Quæres 3°, an etiam in novo Testamento sit similis modus explorandi adulteria? Resp.: Olim inter Christianos fuit hic modus usitatus, ut mulier quæ erat suspecta de adulterio probaret suam innocentiam tangendo ferrum candens; et si adiret ut ferro candente, habebatur adultera; sin minus, innocens. Verum cum talis probatio super purgatio non sit à Deo instituta, merito à Canonibus damnata est (cap. Omnibus, et cap. Consultis 2 qu. 4.) Vide Martin. Delrium, lib. 4 de Magiâ, cap. 4.

CAPUT XXIV.

DE LIBELLO REPUDIÏ.

Certum est permixtum fuisse Judæis, uxores suas dimittere, et dare illis libellum repudiî, juxta illud Deut. 24, v. 1 et seq.: *Si acceperit homo uxorem, et habuerit eam, et non invenerit gratiam autè oculis ejus propter aliquam foeditatem, scribet libellum repudiî, et dabit in manu illius, et dimittet eam de domo sua. Cùmque egressa alterum maritum duxerit, et ille quoque oderit eam, dederitque et libellum repudiî, et dimiserit de domo sua, vel certè mortuus fuerit; non poterit prior maritus recipere eam in uxorem; quia polluta est, et abominabilis facta est coram Domino.* Ille aliqua examinanda sunt, 1° quo sensu permixtum fuerit Judæis dimittere, seu repudiare suas uxores? an ita, ut dimittendo non peccarent? An verò, ut peccarent quidem, sed lege non punirentur? 2° Quibus de causis liceret uxores dimittere, seu repudiare? 3° Quo cæremonia adhiberi solite? Et quæ fuerit formula verborum, quæ libellum repudiî scribebatur? 4° An sicut viri poterant repudiare uxores, ita vicissim uxores poterant repudiare viros?

QUESTIO PRIMA. — Quo sensu permixtum fuerit Judæis uxores dimittere? — Multi putent, non fuisse licitum Judæis dimittere, seu repudiare suas uxores, sed solum permixtum, ut imponere facerent, ad majus malum evitandum. Illi Magister in 4 dist. 53, Bonavent. et Richard. ibid., ac nonnulli alii. Et juxta hanc sententiam peccabant Judæi dimittendo suas uxores, si uxores acciperent novos maritos, non erat novum matrimonium, sed adulterium. Probatum primò quia loco cit. (Deut. 24, v. 4) dicitur mulierem repudiatam, si alteri nupsit, fieri *pollutam et abominabilem coram Deo*; quia scilicet nubendo alteri, committit adulterium: quod etiam repetitur Jerem. 5, v. 1, his verbis: *Vulgò dicitur: Si dimiserit vir uxorem suam et recedens ab eo duxerit virum alterum; nunquid rever-*

tetur ad eam ultra? Nunquid non polluta et contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis; tamen revertere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te. Secundò, quia repudium fuit Judæis permixtum propter diritiam cordis eorum. (Matth. 19, v. 8.) Ergo fuit permixtum, tanquam minus malum, ad evitandum majus malum, ne scilicet Judæi suas uxores occiderent, si non permitterentur eas dimittere. Nam minus malum erat dimittere illas, quam occidere. Alii rectius docent, permixtum fuisse Judæis dimittere uxores, non solum impunè, sed etiam licite, ita ut non peccarent dimittendo; sic D. Thom., Scotus, Durand. et Paludan. in 4 dist. 53; Bellarm. de Matrim. cap. 17, ad object. 14; Maldon., in cap. 19 Matth.; Abul., ibid., qu. 49 et 50. Et juxta hanc sententiam, quando quis dabo libellum repudiî, dimittebat uxorem, verè dissolvebat matrimonium, et utroque tam vir quam femina poterat cum altero contrahere.

Probatum primò quia si matrimonium non fuisset solum pro libello repudiî, deterioris conditionis fuisset femina, quam viri. Nam viri poterant alius uxores ducere, cum eo tempore licita esset polygamia, ut supra dixi. At femine non potuissent alios viros accipere, quia nunquam licuit nisi femine habere plures simul viros. Itaque debuissent fieri adultere, vel perpetuum continentiam servare. Non est autem verisimile, coactas fuisse ad perpetuum continentiam, cum id in vetero Testamento esset plane institutum. Secundo, quando mulier à suo viro repudiata, nubebat alteri viro, poterat impunè cum altero manere usque ad mortem illius. (Deut. 24, v. 4.) Ergo manens cum illo, non erat adultera, sed legitima uxor; si enim fuisset adultera, debuisset secundum legem Moisaicam lapidari. (Joan. 8, v. 5-8, et Levit. 20, v. 10.) Tertio, quando nupsit alteri viro, poterat etiam ipse dare illi libellum repudiî, sicut prior maritus. (Deut. 24, v. 5.) Ergo non minus erat ipsius uxor, quam antea fuerat prioris mariti. Nam libellus repudiî non fuit concessus viro, nisi ratione sue uxoris. Quarto, lex prohibebat ne repudiata, post mortem secundi mariti, rediret ad priorem maritum. (Deut. 24, v. 4.) At si per repudiium non fuisset solum vinculum matrimonii, non erat prohibendum, sed potius optandum ut uxor rediret ad suum legitimum maritum. Quintò, neque Moses, neque alii prophete unquam reprehenderunt matrimonia cum repudiatis. At si ejusmodi matrimonia fuissent adulterina, sine dubio debuissent illa palam reprehendere, sicut reprehendebant alia vita. Sextò, lex vetabat sacerdoti, ne duceret viduam, aut repudiatam, aut meretricem, sed tantum virginem. (Levit. 21, v. 13.) Ergo alius, qui non erant sacerdotes, licebat ducere repudiatas, sicut licebat ducere viduas et meretrices.

Ad contraria argumenta sic respondeo. Ad primum: Mulier repudiata vocabatur polluta et abominabilis coram Deo, non idèò, quod alteri viro nupsisset, sed quia à priori viro publicè infamia erat nota, hoc ipso, quod publicè esset repudiata. Ac pròinde non decebat, ut ab illo iterum reciperetur. (Bellarm. loc.